KUL
TÚRA
SLOVA

Vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykového odboru Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie

otvorená akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA
Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA
Adriana Ferenčíková, Robert Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid Hrubaničová, Martin Chochol, Bronislava Chocholová, Ján Kačala, Natália Kolenčíková, Ľubor Králik, Jana Levická, Sibyla Mislovičová, Lucia Molnár Satinská, Slavomír Ondrejovič (čestný člen), Judita Páleníková, Iveta Vančová, Pavol Žigo

REDAKCIA
811 01 Bratislava, Panská 26

KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 58 – 2024 – ČÍSLO 2

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

BEY, Illya: Porovnanie výkladov teolexikálnych hesiel v Stručnom katolíckom teologickom slovníku a v Slovníku súčasného slovenského jazyka 65

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – VANČOVÁ, Iveta: Druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 5. Druhy začínajúce sa písmenami O – R 81

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Ňeropťe s toho klebeti, čo som vám povedala! S. Ondrejčiková..... 96

ROZLIČNOSTI

Paleo diéta, keto diéta alebo *paleodiéta, ketodiéta*? J. Páleníková..... 105

SPRÁVY A POSUDKY

Cenná kniha o výnimočnej vedeckej osobnosti. F. Ruščák 109

Vladimír Benko, programátor a jazykovedec, oslavuje ďalšie jubileum. N. Kolenčíková..... 115

SPYTOVALI STE SA

Odbočovať či *odbáčať*? S. Duchková. 120

Z WEBOVEJ PORADNE

Konská sila 122
Pri posteľ?..... 122
Pravopis názvu pečiva..... 122
Obkiatňa..... 123
Predložka *k* pri vyjadrení časovej hranice 123
Skloňovanie mena *Táles* 123
Zdrobnenina od slova *kakao* 124
Skloňovanie slova *kakao*..... 124
O kakae?..... 124
Názvy ulíc 124
Kanoniska a *kanonistka* 125
Trendi alebo *trendy*?..... 125
Kakabus..... 126
Priezvisko *Bukowski* 126
Skloňovanie geografického názvu 126

PRIPOMÍNAME SI..... 127

KUL
TÚRA
SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i., a Jazykového odboru Matice slovenskej. Ročník 58, 2024, č. 2 (3. 5. 2024). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i., Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 12 €, jednotlivé čísla 2 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, v. v. i., Bratislava
© Matica slovenská, Martin
Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2024

Cena 2 €

KULTÚRA SLOVA – ROČNÍK 58 – 2024
ČÍSLO 2

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Porovnanie výkladov teolexikálnych hesiel v Stručnom katolíckom teologickom slovníku a v Slovníku súčasného slovenského jazyka

ILLYA BEY
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Abstract: Despite the small number of examples examined, at least three factors characterizing the specificity of the reflection of theolexical entries in the SKTS against the background of the SSSJ are evident: 1) the SKTS is "oversaturated" with general information in entries that are only a pretext for the inclusion of this information in the dictionary; 2) despite the fact that it is a terminological dictionary, it lacks some theorems that are in the SSSJ; 3) in SKTS we have also encountered the phenomenon that set expressions with derivatives of the base word are listed, but the base word itself is absent in the dictionary.

Key words: comparison of dictionaries, theolexis, terminological dictionary, determinologized term

V článku sa budeme venovať rozdielnosti vo výbere a výklade teologickej terminológie v špecializovanom teologickom slovníku a vo všeobecnom výkladovom slovníku.

V úvode sa pokúsime vysvetliť termíny, ktoré sa v slovenskej odbornej literatúre vyskytujú len zriedka, a preto nemusia byť známe širokej verejnosti, aj keď sú etymologicky priezračné: *teolexika* je dubleta pojmu *náboženská lexika*; *teolexéma* je lexéma náboženského jazyka. *Náboženský jazyk* je jedným z variantov všeobecného jazyka, ktorý nerozlišujeme na základe formy, ale na základe funkcie, ktorú tento variant plní v spoločenskom živote. Týka sa náboženského života, t. j. života sústredeného okolo problémov kontaktu s nadprirodzeným svetom[1]. *Teolexika* je predmetom záujmu relatívne novej vednej disciplíny, ktorá vznikla v 80. rokoch minulého storočia a dostala názov *teolingvistika*. Rozvíjala sa natoľko intenzívne, že v r. 2008 už bola na Ukrajine vydaná dokonca *Čítanka teolingvistiky*[2], do ktorej prispeli väčšinou bádatelia z Poľska, Ukrajiny, Ruska a zo Srbska.

Pri výbere špeciálnej slovnej zásoby do heslára výkladového slovníka sa zahŕňa len tá časť odbornej terminológie, ktorá je súčasťou samostatného terminologického systému a zároveň je súčasťou systému všeobecného spisovného jazyka. Je preto opodstatnené predpokladať, že takéto lexémy by mali vo výkladových slovníkoch dostať výklad odlišný od ich vymedzenia v terminologických slovníkoch rozličných odborov. Takéto rozdiely sú spôsobené objektívnymi príčinami. Rozdiel medzi terminologickými slovníkmi a výkladovými slovníkmi pri definovaní termínov vzniká v dôsledku požiadavky, aby sa termíny definovali v rámci systému. Výkladové slovníky zahŕňajú spravidla len fragmenty terminologických systémov, lebo pre výkladové slovníky je terminológia istého odboru iba jednou z mnohých, kým pre terminologické slovníky je jediným predmetom opisu. Na rozdiel od terminologických slovníkov sú pre výkladové slovníky príznačné prvky slovníkovej aproximácie, t. j. systému postupov zameraných na spracovanie vedeckých definícií termínov s cieľom uľahčiť ich pochopenie neodbornému čitateľovi. Spracovanie a výklad termínov vo výkladovom slovníku zároveň odráža stupeň pochopenia daného termínu laikmi, najmä ak ide o tzv. determinologizovaný termín: „Ak je miera použitia slova za hranicami odboru vysoká a slovo funguje aj v determinologizovanom význame, považuje sa

[1] BAJEROWA, I.: Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności. In: Łódzkie Studia Teologiczne, 1994, č. 3, s. 11.

[2] Хрестоматия теолингвистики. Chrestomatia teolingwistyki. Ред.-сост. Ч. Лапич, А. К. Гадомский. – Симферополь: Универсум 2008. 352 с.

za súčasť bežnej slovnej zásoby.“[3] Na druhej strane terminologický slovník, ktorý definuje špeciálnu lexému, neodráža jej miesto v systéme jazyka ako celku, ale v terminológii konkrétneho odboru (polysémické termíny môžu byť v rôznych odborných slovníkoch definované rôzne).

Lexikografia náboženskej terminológie nemá na Slovensku dlhú tradíciu, autori *Stručného katolíckeho teologického slovníka* (ďalej SKTS) uvádzajú tieto vydania (v chronologickom poradí):

1) *Malý teologický lexikon* (1977, 1989);

2) *Kresťanská terminológia. Malý náučný a pravopisný slovník kresťanských termínov* (1996);

3) *Príručný lexikón biblických vied* (1998);

4) *Lexikón kňazských osobností* (2000);

5) *Príručný slovník kresťanstva* (2003).

Po SKTS vznikli aj ďalšie slovníky. Za osobitý typ glosára možno považovať návod na *Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii*[4], ktorý je záväzný pre všetkých pracovníkov Združenia katolíckych vydavateľov Slovenska pri práci s textom náboženského charakteru.

1. Spôsob získavania materiálu

Po vymedzení heslára spoločného pre SKTS aj *Slovník súčasného slovenského jazyka* (ďalej SSSJ) sme v hraniciach písmena C vykonali porovnávaciu analýzu kvalitatívneho a kvantitatívneho charakteru. Písmeno C v SKTS obsahuje spolu 126 hesiel, v ktorých možno vyčleniť tieto skupiny:

Jednoslovné a viacslovné domáce aj adaptované latinské alebo grécke apelatíva, napr. *cézaropapizmus*, *cirkevná oblasť*, *civilná morálka*, *cudzoložstvo* a iné.

Vlastné mená osobností[5]: *Caban Ondrej*, *Cajetanus Thomas de Vio*, *Cajus sv. pápež*, *Calderon Pedro de la Barca*, *Campanella Tomáš*, *Campion Edmund sv.*, *Canisius Peter sv.*, *Canus*, *Cano Melcior*, *Caraffa Antonio*, *Castelnau Pierre*, *Cedera*, *Cerularius Michal*, *Cyprián z Kartága*, *Cyril Alexandrijský*, *Cyril Jeruzalemský*.

[3] JAROŠOVÁ, A. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J.: Východiská a zásady spracovania slovníka. In: Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, s. 43.

[4] https://www.kbs.sk/pdf/KBS/KBSNabTerminologia.pdf.

[5] Aj keď slovník obsahuje heslo Cyril a Method, týka sa časopisu, nie slovanských apoštolov.

Zemepisné názvy: *Camaldoli*, *Canossa*, *Carihrad*, *Castel Gandolfo*, *Clermont*, *Cluny*.

Názvy jedinečných objektov a javov (okrem latinských): *Calatravský rytiersky rád*, *Calderónovo rozjímanie*, *Cividalský evanjeliár*, *clunyjské hnutie*.

Latinské skratky: *C. J. P.*[6], *C. L.*, *C. L. C.*, *C. M.*, *C. P. E. N.*, *cen. eccl.*

Neadaptované latinské alebo grécke apelatíva: *cardiognosis*[7], *caritas*, *coenobitum*[8], *conclusio*, *confiteor*, *conopeum*, *Credo*, *cubicula*, *culpa.*

Latinské ustálené slovné spojenia: *Caeremoniale episcoporum* (názov knihy), *capitulum de sequenti*, *cappa choralis*, *cappa magna*, *Caput et Mater* (názov baziliky), *Casti connubii* (názov encykliky), *Cathechismus Romanus* (názov knihy), *Catenae Patrum* (názov kníh), *Catholicam Christi Ecclesiam* (názov apoštolského listu), *causae maiores*, *causae spirituales*, *circulus vitiosus*, *Claves Sancti Petri*, *communicatio idiomatum*, *communicatio in sacris*, *Communio et progressio* (pastorálna inštrukcia), *Confessio Augustana* (vyznanie viery), *Confessio Helvetica prior* (vyznanie viery), *Confessio Tetrapolitana* (vyznanie viery), *Congregatio de auxiliis* (názov komisie), *Consumatum est*, *corona martyrum*, *Corpus Domini*, *Corpus iuris canonici* (súbor právnych predpisov), *creatio continua*, *creatio ex nihilo*, *Credo quia absurdum*, *Crescens matrimoniorum* (názov dekrétu), *Cruci Fixus*, *crux gemmata*, *Cuius regio, eius religio*, *Cum Deo*, *Cum Spiritu Sancto*.

SKTS neobsahuje celú náboženskú slovnú zásobu, chýbajú tu napr. *celebrovať*, *cerkovník*[9], ktoré sa nájdu v SSSJ. Azda stojí za zmienku, že SSSJ v skúmanom fragmente obsahuje slová, ktoré nespracoval ako teolexémy, hoci niektoré z významov takúto možnosť ponúkajú a mohli by predstavovať informačný prínos aj pre SSSJ[10].

2. Triedenie spoločných teolexém

Analýza prebiehala na troch úrovniach. Na prvej úrovni sa porovnávalo, ktoré heslá vo vybranom písmene sa vyskytujú v obidvoch slovníkoch.

---

[6] Je tu však aj heslo *Corpis iuris (sic!) canonici*.

[7] Má poznámku „lat.“, ale je to grécke *καρδιογνῶσις*.

[8] Je tu však aj heslo *cenobita*.

[9] Pritom je tu však *kostolník*.

[10] V prvom zväzku SSSJ sa na rozdiel od ostatných častí pracovalo len s kartotékou a malým interným textovým korpusom. V spracovaní hesiel sa prejavil nedostatok rôznorodosti materiálových zdrojov.

Výsledkom bol zoznam 21 lexém (*cela*, *celebrant*, *celibát*, *celistvosť*, *cenzor*, *cenzúra*, *ceremónia*, *ceremoniál*, *cibórium*, *cieľ*, *cieľavedomosť*, *cintorín*, *Cirkev*, *cisterciáni*/*cistercián*, *city*/*cit*, *civilizácia*, *ctižiadostivosť*, *cudzinec*, *cudzoložstvo*, *cynizmus*, *cyrilika*)[11], z ktorých sedem sa vo väčšine kontextov dá považovať za teolexémy veľmi ťažko (*cieľ*, *cieľavedomosť*, *city*/*cit*, *civilizácia*, *cudzinec*, *cynizmus*, *cyrilika*). Zvyšných 14 lexém predstavuje zhruba 11 % všetkých hesiel písmena C v SKTS.

Na druhej úrovni sa porovnávali heslá vyskytujúce sa v oboch slovníkoch z hľadiska obsahovo-formálnej totožnosti a rozdielnosti: osem hesiel malo v oboch slovníkoch takmer rovnaký obsah, ale v odlišnom jazykovom stvárnení; 13 hesiel sa výrazne odlišuje z obsahovej stránky.

Na tretej úrovni sa spoločné heslá analyzovali z hľadiska typu sémantických rozdielov v heslových lexémach (charakteristika sa vždy týka SKTS v porovnaní so SSSJ; číslica označuje počet výskytov javu): väčšia presnosť (1: *celibát*[12]), vyšší počet významov (1: *cela*), nižší počet významov (5: *cenzor*, *cenzúra*, *ceremónia*, *cibórium*, *cintorín*), odlišnosť v definícii v dôsledku inej názorovej pozície (1: *cudzoložstvo*), vnútorná protirečivosť výkladu (1: *cyrilika*), vágnosť definícií alebo ich úplná absencia (4: *celistvosť*, *cieľavedomosť*, *civilizácia*, *cynizmus*).

Preskúmaním slovníkových hesiel opisujúcich odborné pojmy sa ukázalo, že typy rozdielov v spracovaní možno zaradiť do skupín:

1) sémantická nezhoda (ide tu o prípady, keď SKTS uvádza irelevantný text, teda chýba akýkoľvek základ na porovnanie);

2) postojová a konceptuálna odlišnosť;

3) sémantická (terminologická) adekvátnosť.

Už vzhľadom na výskyt hesiel prvej skupiny, pri ktorých vysvetlenia významov v SKTS boli buď vágne, neadekvátne, alebo celkom chýbali, možno predpokladať, že SKTS nepredstavuje vo svojej súčasnej podobe výstižný výklad istej časti teolexiky. Ide v podstate o heslá, ktorých zaradenie do heslára slúži ako možnosť uvedenia rozsiahleho výkladu (*civilizácia*, *cynizmus*).

Analýza umožnila zistiť, že systémové príčiny istých konceptuálnych odlišností v explikácii náboženských pojmov druhej skupiny súvisia s roz-

[11] Heslá sú uvedené podľa SKTS. Ak sa v SSSJ tvar hesla odlišuje, je za lomkou.

[12] SKTS poskytuje širšiu definíciu, ktorá je zároveň presnejšia, lebo *celibát* je príznačný nielen pre rímskokatolícku cirkev.

dielmi v chápaní významu vo všeobecnom a v odbornom jazyku, ale aj so svetonázorovými odlišnosťami, ktoré sú súčasťou obsahu jazykového materiálu spracúvaného autormi SSSJ na jednej strane, a pozíciou autorov SKTS na druhej strane. To sa týka najmä konceptov opisujúcich nemateriálnu zložku náboženstva, kým väčšina termínov opisujúcich predmety alebo obrady je definovaná dosť presne a výstižne.

V dvojiciach hesiel uvedených na konci článku sa ukazujú možné rozdiely vo význame všeobecnej a odbornej lexiky. Napríklad v náboženskej lexike sa *cudzoložstvo* spája s hriechom, rodový príznak významu je spojený s mravnou kategóriou a v bežne používanej slovenčine ide len o konštatáciu podstaty veci.

Tretiu skupinu teolexém spoločných pre obidva slovníky tvoria termíny, ktorých lexikografické definície zodpovedajú ich obsahu aj v náboženskom zmysle. Do tejto kategórie patria heslá vysvetlené takým spôsobom, že z hľadiska vierouky ich je možné považovať za adekvátny výklad daného termínu. Medzi príklady definícií odrážajúcich všeobecnú pragmatiku konkrétnych pojmov fungujúcich v náboženskom diskurze patria vysvetlenia hesiel *celebrant* a *ceremoniál*. Vysvetlenia týchto pojmov sa vyznačujú sémantickou relevantnosťou aj vo vzťahu k špecifickej a špecifikovanej pragmatike náboženského diskurzu.

Napriek rozdielom v tom, ako sú sformulované definície uvedených pojmov v oboch slovníkoch, ide o ten istý obsah.

3. Nedostatky SKTS

Úvod SKTS neosvetľuje princípy tvorby heslára či mikroštruktúry hesiel. Z obsahu jednotlivých hesiel nie je jasné, čo chceli vytvoriť jeho autori – terminologický alebo encyklopedický slovník –, a táto nejasnosť poznamenala celé dielo, ktorého nedostatky by sme rozdelili do dvoch skupín na úrovni jeho makroštruktúry a mikroštruktúry[13].

[13] Keď hovoríme o makroštruktúre slovníka, máme na myslí jeho heslár a spôsob jeho usporiadania, pri mikroštruktúre je to konštrukcia heslových statí. Podrobnejšie porov. JANOČKOVÁ, N.: Poznámky k makrokompozícii výkladového slovníka. In: Registre jazyka a jazykovedy (I). Na počesť Daniely Slančovej. Eds. J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014, s. 199 – 206.

Makroštruktúra

Autori slovníka často prekračujú hranice určené titulom tejto knihy, preto nájdeme v heslári aj mená perzských božstiev *Ahriman* a *Ahura Mazda*. Sú tu aj tematicky súvisiace heslá *antikoncepcia*, *cudzoložstvo*, *gravidita*, *petting*, *plodenie*, *počatie*, *polohy*, *pornografia*, ale chýba napr. *orgazmus*.

Ďalej sa tu nachádzajú aj heslá, ktoré sa netýkajú tematických okruhov zmienených v úvode, ako napr. *seminárna práca*, *kodón* (trojica nukleotidov v reťazci DNK al. RNK).

Často sa ako samostatné heslo uvádza určité spojenie podstatného mena s prídavným menom, pričom dané podstatné meno je v heslári použité aj vo funkcii jednoslovného hesla: *častá spoveď* (183) a *spoveď* (864), *spolupôsobiaca milosť* (863) a *milosť* (591), *správne svedomie* (865) a *svedomie* (889). Tieto slovné spojenia však nie sú terminologizované, aspoň to nevyplýva z ich definícií.

V SKTS sú predstavené rôzne slovné druhy, z ktorých najpočetnejšiu skupinu tvoria neprekvapivo podstatné mená. Niektoré podstatné mená sa vyskytujú len ako časti zloženého termínu, ale nie ako samostatné heslá, napr. „bozk“: *bozk pokoja*, *bozk rozlúčky*, *bozk sv. kríža*, *bozk liturgický*. Na druhom mieste je omnoho menšia skupina termínov – prídavných mien (napr. *prenatálny*, *príhodný*, *obutý*[14]). Podobne ako pri podstatných menách sa tu mnohé konceptuálne dôležité prídavné mená nachádzajú len ako prívlastky podstatných mien bez toho, aby tvorili aj samostatné heslá, napr. *„náboženský“* sa používa v 6 heslách, *„cirkevný“* – v 15, *„svätý“* – v 12, *„boží“* – v 32. Iba jedno heslo – *veriť* – zastupuje slovesá.

Zmieniť možno sporné heslá, napr. heslo *počiatky úcty Bolestnej Panny Márie*[15] je zároveň súčasťou hesla *Bolestná Matka*. Nie je jasné ani nahradenie datívnej väzby *úcta ku komu* bezpredložkovou genitívnou väzbou.

Opakujúce sa heslá: *Sväté Neviniatka* (879, 882), *sväté oleje* (879, 883), *svätená voda* (880, 884), *svätosť* (886, 886), *svätý týždeň* (879, 888), *Credo* (179) i *Krédo* (488).

---

[14] Pritom tu chýba heslo *bosý*, ktoré vystupuje aj ako súčasť názvov niektorých katolíckych rádov.

[15] Z terminografického hľadiska nemožno danú heslovú jednotku považovať za termín. Skôr naznačuje sklon autorov vytvoriť encyklopedické heslo.

Mikroštruktúra

Napriek tomu, že v úvode je podkapitola venovaná grafickej stránke a rozsahu heslovej state, ktorou sa určuje, ako má byť heslová stať usporiadaná, jej požiadavky sa uplatňujú len zriedka. Napríklad za heslovým slovom by mal nasledovať jeho výklad, ten však nenájdeme pri heslách *duchovný život*, *dýchanie ducha*, *krstná voda*, *kult tela*, *ľudová nábožnosť* a iných.

Úvod predpisuje používanie kvalifikátorov, dokonca uvádza príklad použitia „ornát *liturg*.“, no ani pri hesle *ornát* žiadny kvalifikátor nenájdeme. Kvalifikátory sa v slovníku vyskytujú veľmi zriedka, nie sú graficky odlíšené a môžu sa vnímať aj ako skratky v texte, napr. pri hesle *irmologion*.

Pri hesle *ospravodlivenie* sa mylne uvádza aj starší termín „ospravedlnenie“ (lebo správny je opak), ktorý nájdeme na tej istej strane ako samostatné heslo. Ide tu skôr o nesprávne použitie kvalifikátora, ktoré však nevysvetľuje rozdiely v definíciách *ospravodlivenie* a *ospravedlnenie*.

Žiaľ, slovník sa nevyhol ani pravopisným chybám: napr. heslové slovo *accedia* sa vyskytuje aj v hesle *Poludnajší* (sic!) *démon*, ale tam už v podobe „acedia“; namiesto podoby *chlysti* je uvedené *klysti.*

Slabinou slovníka je gréčtina. Aj keď v 21. storočí textové programy podporujú prepis starogréckeho jazyka so všetkými možnými diakritickými znamienkami, autori sa rozhodli, že aj gréčtinu, aj hebrejčinu budú prepisovať latinkou. Problém však spočíva v tom, že to nerobia jednotne, a to dokonca tak, že jedno a to isté slovo v dvoch susediacich heslách sa prepisuje rôzne.

Sú tu aj pravopisné chyby, napr. v hesle *katabáza* je grécke slovo *κατάβασις* prepísané ako dve slová: *katá basis*, aj chyby v preklade alebo informáciách o pôvode slov, napr. k heslu *katizma* sa uvádza sloveso *kathizein* napriek tomu, že existuje podstatné meno *κάθισμα*. Hneď vedľa je slovo so spoločným koreňom *kathismalión*, v ktorom *θ* už sa prepisuje ako *th*. V hesle *kerygma* sa uvádza, že pochádza „z *keryks* hlásať“, avšak *κῆρυξ* je podstatné meno; v hesle *kenóza* pri gréckom „*kenosis*“ (*κένωσις*) sa uvádza nie celkom primeraný ekvivalent „zrieknutie sa“, hoci podľa *Grécko-slovenského slovníka* je to „vyprázdňovanie, vyprázdnenie“. Ekvivalent navrhnutý autormi SKTS sa však môže použiť v určitom veľmi úzkom kontexte, v ktorom nadobudne význam, ktorý je synonymický so základným významom slova *kenóza*.

Záver

Rozdiely v počte uvádzaných teolexém aj v rozsahu hesiel uvádzajúcich teologický význam vo všeobecných výkladových slovníkoch a v terminologických slovníkoch sú celkom očakávané. Vo výkladovom slovníku je v heslovej stati popri teologickom význame prítomný aj rad ostatných, neterminologických významov. V teologickom slovníku len terminologický.

Napriek malému počtu skúmaných príkladov sú zrejmé minimálne tri faktory charakterizujúce špecifickosť odrazu teolexiky v SKTS na pozadí SSSJ:

1) SKTS je „preplnený" všeobecnými informáciami v heslách, ktoré sú len zámienkou na zaradenie týchto informácií do slovníka (*civilizácia*, *cynizmus*);

2) napriek tomu, že ide o terminologický slovník, chýbajú v ňom niektoré teolexémy, ktoré sú v SSSJ, napr. *celebrovať* a *cerkovník*;

3) v SKTS sme sa stretli aj s javom, že sú v ňom uvedené ustálené spojenia s derivátmi základového slova, napr. *pohreb – cirkevný pohreb*, *pohrebné obrady*, ale samo slovo *pohreb* v slovníku chýba.

SKTS je zatiaľ najväčší teologický slovenský slovník svojho druhu, ktorý sa opiera o menšie alebo čiastkové lexikografické práce, a vytvorili ho poprední odborníci. Nevyhol sa však týmto niektorým nedostatkom: nepresnosť mnohých definícií (príliš široký alebo úzky rozsah) a dokonca ich nesprávnosť, prítomnosť hesiel, ktoré sa opakujú v celom rozsahu alebo čiastočne, niekoľko chybných alebo sporných ekvivalentov v gréčtine a latinčine. Občas má čitateľ dojem, že drží v rukách latinsko-slovenský slovník, ba dokonca slovník latinských skratiek.

Z perspektívy SSSJ vo vzťahu k teolexike stojí za zváženie, či by si niektoré analyzované heslá, napr. *celistvosť*, *cela*, *cudzoložstvo*, nevyžadovali rozšírené spracovanie (dodanie špecializovaného významu) s ohľadom na skutočnosť, že sa popri bežnom používaní vyskytujú aj v dokladoch z cirkevného prostredia. V podobných prípadoch treba hodnotiť, či sémantika takto používaných slov nie je príliš úzko špecializovaná a či ju pozná výraznejší okruh používateľov slovenčiny.

Ukážky hesiel

SKTS[16]	*SSSJ*[17]
cela (lat. *cella*, malá izba, chalúpka) (1) malá miestnosť v kláštore, (2) osobitná izba mnícha al. mníšky, (3) chalúpka kartuziána al. chatka pustovníka, je v nej obyčajne posteľ, stôl, stolička, knihy a ostatné veci potrebné na slušné bývanie, (4) názov vzdialenejšieho monastického domu, kt. patrí k veľkému kláštornému opátstvu.	***cela*** 1. malá, obyč. tmavá obytná miestnosť so skromným zariadením; 2. archit. hlavná kultová miestnosť v antickom chráme, v ktorej boli umiestnené sochy bohov
celebrant predsedajúci liturg. zhromaždeniu... V našich časoch je **c.** najčastejšie kňaz, kt. celebruje sv. omšu, liturg. slávenie a procesiu, tiež diakon a akolyta.	***celebrant*** ⟨lat.⟩ cirk. biskup al. kňaz (niekedy aj diakon), ktorý predsedá liturgickému zhromaždeniu (pri slávení svätej omše, pri vysluhovaní sviatostí, pri modlitbe liturgie hodín a pod.)
celibát (lat. *caelibatus* bezženstvo; *caelebs* neženatý) rezignácia z manželstva z náb. dôvodov... V rím. cirkvi sa **c.** požaduje aj od kandidátov kňazstva a biskupskej hodnosti…	***celibát*** ⟨lat.⟩ povinné zrieknutie sa manželstva rímskokatolíckych duchovných na základe cirkevného sľubu, bezženstvo
celistvosť (lat. *integritas*) v spojení celistvosť viery a mravov to, čo je obsahom pravej viery a mravov, garantovaných magistériom Cirkvi.	***celistvosť*** 1. vlastnosť toho, čo tvorí jeden nerozdelený celok; syn. celosť, kompaktnosť; 2. zameranie na celok; komplexné nazeranie na vec, jav, situáciu; syn. ucelenosť, úplnosť, kompletnosť

[16] Heslá boli značne skrátené.

[17] V uvedených heslách bola odstránená exemplifikácia.

cenzor (lat. *censor* hodnotiteľ, posudzovateľ, kritik) kňaz, kt. podľa cirk. zákona určuje diecézny biskup, aby preskúmal ešte pred publikovaním spisy al. iné komunikačné médiá, kt. podliehajú cirk. dozoru. **C.** musí v každom prípade podať svoj posudok písomne. Ak je posudok priaznivý, musí byť uvedený na vydanom diele výrazom *nihil obstat*[18], čo znamená *nič nebráni* (vydaniu), spolu s menom **c.** Biskupova poznámka *imprimatur*[19] znamená, že bola vykonaná predchádzajúca cenzúra...	***cenzor*** ⟨lat.⟩ 1. úradník vykonávajúci cenzúru, úradné skúmanie obsahu písomností; 2. hist. (v starovekom Ríme) jeden z dvoch najvyšších hospodárskych a finančných úradníkov vykonávajúci sčítanie ľudu, odhad majetku občanov a majúci na starosti verejné stavby a dozor nad mravmi občanov; 3. ekon. člen správnej rady zúčastňujúci sa na prácach, ale bez rozhodovacieho hlasu; 4. hovor. prísny, veľmi kritický posudzovateľ
cenzúra duch. nápravný trest, kt. uložila cirk. vrchnosť klerikom al. laikom pre dobro ich duše a dobro cirk. spoločenstva. Typickými formami **c.** sú: suspenzia kňazov, interdikt (osobný, miestny al. všeob.) a exkomunikácia (porov. KKP, kán. 1331 – 1335). Ak ide o publikačnú činnosť, ide o zistenie *nihil obstat* a *imprimatur*.	***cenzúra*** ⟨lat.⟩ 1. úradné skúmanie obsahu písaných a tlačených materiálov; obmedzenie al. zákaz informácií určených na zverejnenie; 2. hist. (v starovekom Ríme) úrad cenzora; 3. hist. (v starovekom Ríme) majetkový odhad občanov vykonávaný raz za 5 rokov cenzormi; 4. cirk. nápravný cirkevný trest (exkomunikácia, suspenzia, zákaz bohoslužobných úkonov)...
ceremónia (lat. *caeremonia*) označenie liturg. úkonu, kt. je prejavom úcty voči Bohu pri slávení bohoslužieb, vysluhovaní sviatostí a svätenín, pričom je presne predpísané, akým spôsobom sa majú liturg. obrady vykonať.	***ceremónia*** 1. spoloč. formality pri slávnostných príležitostiach; 2. ceremónie pomn. hovor. expr. okolky

[18] SKTS má i samostatné heslo *nihil obstat.*
[19] SKTS má i samostatné heslo *imprimatur.*

ceremoniál (lat. caeremoniale) zbierka ceremónií, kniha, kt. obsahuje predpisy a všetko, čo je potrebné na slávnostnú liturg. v Kat. cirkvi. C. je vlastne doplnením misála, breviára, pontifikálu i rituálu.	***ceremoniál*** súbor pravidiel a formalít pri slávnostných príležitostiach v istom spoločˇ. prostredí
cibórium (*kiborion*, *ciborium* od slova *cibus*[20] pokrm) pôv. to bola okrúhla al. štvorhranná nádobka, kt. slúžila na uchovávanie Sviatosti oltárnej, keď ju veriaci odnášali domov pre svojich chorých...	***cibórium*** ⟨gr.⟩ 1. cirk. liturgická nádoba obyč. v podobe pozlátenej kovovej čaše s vrchnákom na uschovávanie premenených hostií (v katolíckej cirkvi) al. posvätených darov chleba (v gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi); 2. archit. pevná zdobená strieška nad oltárom upevnená na štyroch podperách, medzi ktorými bývali zavesené záclony (častý útvar najmä v ranom stredoveku v Taliansku); syn. baldachýn
cieľ (gr. *telos*, lat. *finis*) je to, prečo nejaká vec existuje al. sa robí; to, k čomu smeruje nejaký čin al. analogicky funkcia nejakého orgánu, nejakého správania...	***cieľ*** 1. miesto, kt. sa niekto usiluje dosiahnuť; 2. predmet, kt. sa má zasiahnuť, terč; 3. účel; zámer, úmysel
cieľavedomosť najnebezpečnejšie otroctvo, do kt. sa človek dostane, je skryté pod ľúbivým leskom **c.** Neustúpiť od **c.** sa pokladá za otázku cti a charakteru... Sv. Ignác veľmi odporúča **c.** v exercíciách...	***cieľavedomosť*** 1. schopnosť človeka dodržiavať naznačené smerovanie, ísť za vytýčeným cieľom; syn. systematickosť, ctižiadostivosť, ambicióznosť; 2. charakter určitého smerovania, zámeru s jasne stanoveným cieľom

[20] Autori uvádzajú slovo *cibus*, ktoré je zrejme latinské. Toto je mylná etymológia. V skutočnosti slovo pochádza z gréčtiny, kam sa slovo *κιβώριον* dostalo, ako uvádza etymologický slovník Friska (https://lsj.gr/wiki/%CE%BA%CE%B9%CE%B2%CF%8E%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%BD), zo starej egyptčiny, v ktorej však nie je zafixované.

cintorín (lat. coemeterium; gr. koimeterion spálňa, cintorín, pohrebisko) ohradený priestor určený na pochovávanie. Starí Rimania miesto pochovávania mŕtvych označovali slovom nekropolia – mesto mŕtvych, kresťania presadzovali pomenovanie c., chceli tým zdôrazniť fakt, že smrť chápu len ako spánok, ako očakávanie definitívneho prebudenia – zmŕtvychvstania...	***cintorín*** ⟨lat. ‹ gr.⟩ 1. miesto vymedzené na pochovávanie mŕtvych; 2. hovor. miesto vyhradené pre pokazené a vyradené stroje, rôzne vraky a pod; 3. hovor. pocit bezútešnosti, bezperspektívna situácia
Cirkev (gr. *kyriaké* tá, ktorá patrí Pánovi) hierarchicky usporiadané spoločenstvo veriacich, kt. založil Ježiš Kristus. **C.** má pôvod v Najsv. Trojici. Boh Otec od večnosti rozhodol, že dá ľuďom účasť na svojom živote skrze svojho Syna, mocou a pôsobením Ducha Sv. Preto stanovil, že všetkých, čo uveria v Krista, zhromaždí vo sv. **C.** Tento Boží plán sa postupne uskutočňuje v priebehu dejín…	***cirkev*** ⟨gr.⟩ 1. i ***Cirkev*** hierarchicky usporiadané spoločenstvo veriacich založené Ježišom Kristom; jedno z mnohých veľkých organizovaných spoločenstiev kresťanských veriacich; 2. spoločenstvo kresťanských veriacich združených na istom mieste al. okolo svojho biskupa, partikulárna miestna cirkev, diecéza, cirkevná obec
cisterciáni (*ordo cisterciensis*) rád vznikol úsilím niekoľkých benediktínskych mníchov o návrat k pôv. myšlienke benediktínskej rehole zrieknuť sa sveta a prijať ideál úplnej chudoby. V r. 1098 opát Róbert z Molesme založil v pustatine Cîteaux (lat. Cistercium) južne od Dijonu prvý kláštor…	***cisterciáni*** člen mníšskej katolíckej kontemplatívnej rehole, reformovanej odnože rádu benediktínov

city psychosomatické stavy, kt. vyjadrujú kladný al. záporný vzťah k osobám, veciam a javom...	***cit*** 1. prežívaný subjektívny vzťah k osobám, predmetom, javom a k vlastnej činnosti prejavujúci sa v určitých spôsoboch správania; syn. emócia; 2. schopnosť niečo pochopiť, niečomu porozumieť; zmysel pre niečo; 3. schopnosť tela vnímať vonkajšie dojmy zmyslami
civilizácia (lat. *civis* obyvateľ al. mešťan) pojem **c.** rozvinuli franc. filozofi 18. stor... V 19. stor. sa v Nemecku vymedzil rozdiel medzi **c.** a kultúrou. O **c.** svedčila technika a materiálne zložky a o kultúre hodnoty, ideály a morálka – duch. bohatstvo človeka.	***civilizácia*** ⟨fr. lat.⟩ 1. súhrnný názov pre obyvateľov Zeme; syn. obyvateľstvo, populácia; 2. vyšší stupeň rozvoja a kultúry istej spoločnosti
ctižiadostivosť prirovnávajú duchovní autori k zlodejke, kt. ide s cestujúcim až na koniec cesty a tam ho okradne. **C.** človek totiž často pracuje, zachováva prikázania, chodí do kostola. Čím má väčšiu túžbu po cti, tým býva horlivejší. Nakoniec však stratí zásluhy za svoje dobré skutky, pretože ich nerobil pre Boha, ale len pre márnu chválu.	***ctižiadostivosť*** veľká túžba, snaha vyniknúť, uplatniť sa; *syn*. ctižiadosť, ambicióznosť
cudzinec práv. osoba, kt. sa nachádza mimo trvalého i prechodného bydliska, kt. si však ešte zachováva.	***cudzinec*** 1. príslušník cudzieho štátu; *syn*. cudzozemec; 2. neznámy, cudzí človek; *op*. tunajší

cudzoložstvo (lat. *adulterium*) hriech spáchaný proti čistote, pri kt. jeden al. obaja sú viazaní manželstvom... **C.** je hrubým činom manželskej nevery a pri sviatostnom manželstve hrubým porušením Božieho príkazu lásky a čistoty ako čnosti (KKC, 2380 – 2381)...	***cudzoložstvo*** mimomanželská súlož, mimomanželský sexuálny styk
cynizmus ak nie sme ku spovedníkovi celkom otvorení, čoskoro kolíšeme medzi krajnosťami od **c.** až k úzkostlivosti. Sme plní zmätku a nepokoja, v čom majú ďalšie pokušenia živnú pôdu...	***cynizmus*** ⟨gr.⟩ 1. vyzývavé pohŕdanie spoločenskými konvenciami a ľudskými morálnymi hodnotami; nedostatok citlivosti, bezcitnosť, ľahostajnosť; 2. *filoz.* učenie, ktoré odmietaním morálnych hodnôt a noriem nadväzuje na učenie antických kynikov
cyrilika mladšie slovan. písmo, zjednodušená hlaholika. **C.** vznikla koncom 9. stor. na dvore bulharského cisára Simeona. **C.** je úpravou gr. majuskuly[21] a za jej pôvodcu sa pokladá niekt. zo žiakov Konštantína-Cyrila a Metoda.	***cyrilika*** slovanské cirkevné písmo z 9. stor. vytvorené z veľkých gréckych písmen, používané v staroslovienčine a dnes napr. v bulharčine, macedónčine a srbčine, cyrilské písmo (podľa sv. Konštantína-Cyrila)

LITERATÚRA

BAJEROWA, Irena: Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności. In: Łódzkie Studia Teologiczne, 1994, č. 3, s. 11 – 17.

ĎURICA, Ján (ed.) a kol.: Stručný katolícky teologický slovník. Trnava: Dobrá kniha 2015. 522 s.

FRISK, Hjalmar: Griechisches Etymologisches Wörterbuch. Bd. I – III. Heidelberg 1954 – 1972.

HERIBAN, Jozef: Príručný lexikón biblických vied. Bratislava: Don Bosco 1998. 1366 s.

[21] Táto definícia obsahuje vnútorný rozpor: v prvej vete sa hovorí, že cyrilika je zjednodušená hlaholika, v tretej, že je úpravou gréckej majuskuly.

JANOČKOVÁ, Nicol: Poznámky k makrokompozícii výkladového slovníka. In: Registre jazyka a jazykovedy (I). Na počesť Daniely Slančovej. Eds. J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014, s. 199 – 206.

PANCZOVÁ, Helena: Grécko-slovenský slovník od Homéra po kresťanských autorov. Bratislava: Lingea 2012. 1328 s.

PAŠTEKA, Július a kol.: Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava: Lúč 2000. 1 550 s. + LIV s.

Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii. Dostupné na https://www.kbs.sk/pdf/KBS/KBSNabTerminologia.pdf.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1 134 s.

TAKÁČOVÁ, Libuša a kol.: Kresťanská terminológia. Malý náučný a pravopisný slovník kresťanských termínov. Zvolen: Jas 1996. 80 s.

VIŠŇOVSKÝ, Mikuláš (ed.) a kol.: Malý teologický lexikon. Bratislava: CM bohoslovecká fakulta 1977. 510 s.

VNUK, František: Príručný slovník kresťanstva. Bratislava: Smaragd 2003. 375 s.

Príspevok vznikol vďaka finančnej podpore **EÚ NextGenerationEU** prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. **09I03--03-V01-00155**, ktorý bol schválený na základe výzvy *Štipendiá pre excelentných výskumníkov ohrozených vojnovým konfliktom na Ukrajine*.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Druhové mená cudzokrajných cievnatých rastlín. 5. Druhy začínajúce sa písmenami O – R

MICHAL HRABOVSKÝ (*Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*) – JÁN KLIMENT (*Botanická záhrada Univerzity Komenského v Bratislave, pracovisko Blatnica*) – IVETA VANČOVÁ (*Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, v. v. i.*)

Obetia radula (Baker) Baker ex B. D. Jacks. – príhľavček strúhadlovitý
Ochanostachys amentacea Mast. – petaling jahňadovitý
Ochlandra travancorica (Bedd.) Gamble – ochlandra travankúrska
Ochrosia tenimberensis Markgr. – ochrózia tanimbarská
Octoknema aruwimiensis Mildbr. – oktokněma aruwimijská
Octolobus grandis Exell – zvonkovník veľký
Octomeles sumatrana Miq. – korenatec sumatriansky
Octotropis travancorica Bedd. – osemhranka travankúrska
Odontadenia puncticulosa (Rich.) Pulle – odontadénia drobnobodkovaná
Ohwia caudata (Thunb.) H. Ohashi – hmyzomor chvostnatý
Okoubaka aubrevillei Pellegr. et Normand – okubaka Aubrévilleova
Oldenburgia paradoxa Less. – oldenburgia podivná
Oldfieldia africana Benth. et Hook. fil. – marhuľovec africký
Oleandra neriiformis Cav. – oleandra krovitá
Oligarrhena micrantha R. Br. – oligaréna drobnokvetá
Oligoceras eberhardtii Gagnep. – oligoceras Eberhardtov
Olinia ruandensis Gilg – olínia rwandská
Olneya tesota A. Gray – olneja sonorská (tesota)
Olyra latifolia L. – olyra širokolistá
Omphalea diandra L. – omfalea dvojtyčinková
Oncinotis nitida Benth. – oncinota lesklá
Oncocalamus mannii (H. Wendl.) H. Wendl. – ratanovka Mannova
Oncosperma horridum (Griff.) Scheff. – nibung driapavý

Oncotheca balansae Baill. – nádorka Balansova
Ongokea gore (Hua) Pierre – ongokea kamerunská
Onoseris speciosa Kunth. – onosera nádherná
Operculicarya decaryi H. Perrier – slonovník Decaryho
Ophiorrhiza mungos L. – protijedovka indická
Opilia amentacea Roxb. – opília jahňadovitá
Oplismenus fujianensis S. L. Chen et Y. X. Jin – ostík fuťienský
Orania palindan (Blanco) Merr. – oránia molucká
Oraniopsis appendiculata (F. M. Bailey) J. Dransf., A. K. Irvine et N. W. Uhl – orániovec príveskatý
Orbexilum pedunculatum (Mill.) Rydb. – hlávkovec stopkatý
Orchidantha maxillarioides (Ridl.) K. Schum. – orchidanta maxiláriovitá
Orcuttia californica Vasey – orkutia kalifornská
Oreobambos buchwaldii K. Schum. – bambus Buchwaldov
Oreocnide kwangsiensis Hand.-Mazz. – múrovníkovec kuangsijský
Oreomunnea americana Lundell – krahuľník americký
Oreopanax albanensis Cuatrec. – brečtanovec albanijský
Oreophyton falcatum (E. Fourn.) O. E. Schulz – vrchovník kosákovitý
Orinus kokonorica (K. S. Hao) Keng – orinus kukonorský
Orites excelsus R. Br. – horník statný
Ormocarpopsis calcicola R. Vig. – retiazkovec vápnomilný
Ormocarpum cochinchinense (Lour.) Merr. – retiazkovník kočinčínsky
Orontium aquaticum L. – bažinovec vodný
Oroxylum indicum (L.) Kurz – mátožník indický
Orthanthera jasminiflora (Decne.) N. E. Br. ex Schinz – hviezdokvetka jazmínokvetá
Orthosia scoparia (Nutt.) Liede et Meve – ortózia metlovitá
Orychophragmus violaceus (L.) O. E. Schulz – kapustník fialový
Osbeckia stellata Buch.-Ham. ex D. Don – osbekia hviezdovitá
Osbornia octodonta F. Muell. – mangrovka osemcípa
Osmelia philippina (Turcz.) Benth. – osmélia filipínska
Osmitopsis asteriscoides (L.) Less. – osmitovec asteričníkovitý
Osmorhiza aristata (Thunb.) Rydb. – čechricovka ostitá
Osmoxylon novoguineense (Scheff.) Becc. – čiarkovec novoguinejský

Osteomeles anthyllidifolia (Sm.) Lindl. – hlohovec bôľhojolistý
Osteospermum hyoseroides (DC.) Norl. – nechtíkovec púpavkovitý
Ostodes paniculata Blume – ostoda metlinatá
Osyridicarpos schimperianus (Hochst. ex A. Rich.) A. DC. – prútovček Schimperov
Osyris alba L. – prútovec biely
Otachyrium aquaticum Send. et Soderstr. – riedkoklások vodný
Otoba novogranatensis Moldenke – otoba novogranadská
Ouratea hexasperma (A. St.-Hil.) Baill. – uratea šesťsemenná
Owenia cepiodora F. Muell. – ovénia cibuľová
Oxandra lanceolata (Sw.) Baill. – oxandra kopijovitá
Oxyanthus pyriformis (Hochst.) Skeels – ostrokvet hruškovitý
Oxygonum sinuatum (Hochst. et Steud. ex Meisn.) Dammer – kyslobyľ vykrajovaná
Oxylobus juarezensis Rzed. et Calderón – ostroštet juárezský
Oxypetalum coeruleum (D. Don ex Sweet) Decne. – ostrolupeň belasý
Oxyrhynchus papuanus (Pulle) Verdc. – fazuľkáč papuánsky
Oxytenanthera abyssinica (A. Rich.) Munro – bambus abesínsky
Oziroe arida (Poepp.) Speta – oziroa suchá
Ozoroa insignis Delile – ozoroa význačná
Pachycarpus appendiculatus E. Mey. – glejovka príveskatá
Pachyelasma tessmannii (Harms) Harms – potratovník Tessmannov
Pachygone ovata (Poir.) Miers ex Hook. fil. et Thomson – bolestnica vajcovitá
Pachyphragma macrophyllum (Hoffm.) N. Busch – cesnačkovka veľkolistá
Pachyptera aromatica (Barb. Rodr.) L. G. Lohmann – pachyptera voňavá
Pachystroma longifolium (Nees) I. M. Johnst. – cezmínovka dlholistá
Pacourina edulis Aubl. – pakurina jedlá
Paederia foetida L. – pederia smradľavá
Pajanelia longifolia (Willd.) K. Schum. – padžanélia dlholistá
Palafoxia linearis Lag. – palafoxia čiarkovitá
Paloue durissima (Ducke) Reggen – paloua najtvrdšia
Pancheria elegans Brongn. et Gris., nom. cons. – panšéria úhľadná
Panopsis rubescens (Pohl) Pittier – čipkovec červenavý
Pappea capensis Eckl. et Zeyh. – papea kapská

Pappophorum caespitosum R. E. Fr. – chocholozrnka trsnatá
Papuechites aambe (Warb.) Markgr. – papuechit novoguinejský
Paragymnopteris marantae (L.) K. H. Shing – skalovka slezinníkovitá
Parahancornia surrogata Zarucchi – parahankornia nahradená
Parajubaea cocoides Burret – parajubéa kokosová
Parakeelya balonensis (Lindl.) Hershk. – parakélia balonnská
Paramacrolobium coeruleum (Taub.) J. Léonard – medenákovec belasý
Paranephelium hystrix W. W. Sm. – paobličkovník bodľavý
Paranephelius uniflorus Poepp. – slniečkovec jednoúborový
Paraphlomis javanica (Blume) Prain – sápovka jávska
Parapiptadenia excelsa (Griseb.) Burkart – guarukaja statná
Parasenecio maowenensis Y. L. Chen – pastarček maowenský
Parashorea malaanonan (Blanco) Merr. – parašorea anonovitá
Paratecoma peroba (Record) Kuhlm. – paratekoma horkokôra
Pariana campestris Aubl. – pariana poľná
Parinari excelsa Sabine – parinara statná
Parkinsonia praecox (Ruiz et Pav.) Hawkins – parkinsónia včasná
Paropsia brazzaeana Baill. – paropsia Brazzova
Parrotiopsis jacquemontiana (Decne.) Rehder – parótiovec Jacquemontov
Parryella filifolia Torr. et A. Gray – pariela niťolistá
Parsonsia alboflavescens (Dennst.) Mabb. – parsonsia bieložltkastá
Pasaccardoa grantii Kuntze – pasakordoa Grantova
Passovia pyrifolia (Kunth) Tiegh. – pasovia hruškolistá
Patersonia umbrosa Endl. – patersonia tôňomilná
Patinoa ichthyotoxica R. E. Schult. et Cuatrec. – patinoa rybotravná
Pauridiantha rubens (Benth.) Bremek. – malokvetka červenastá
Pavetta indica L. – paveta indická
Pechuel-Loeschea leubnitziae (Kuntze) O. Hoffm. – popolavka Leubnitzovej
Pectis linifolia L. – pekta ľanolistá
Pedalium murex L. – pedálium ostrankovité
Pelagodoxa mesocarpa Burret – oceánovka vanuatská
Pellacalyx yunnanensis Hu – pelakalyx jünnanský
Pelliciera rhizophorae Triana et Planch. – peliciera mangrovová
Pellionia annamica Gagnep. – peliónia annamská
Peltandra virginica (L.) Schott – peltandra virgínska

Peltaria turkmena Lipsky – štítenka turkménska
Peltogyne purpurea Pittier – purpurovník obyčajný
Penaea mucronata L. – penea hrotitá
Penianthus camerounensis A. Dekker – peniant kamerunský
Pennantia corymbosa J. R. Forst. et G. Forst. – penancia chocholíkatá
Pentace polyantha Hassk. – trojkrídlovka mnohokvetá
Pentachaeta exilis A. Gray – pentachéta chudá
Pentachondra involucrata R. Br. – päťkôstočka obalovitá
Pentaclethra macroloba (Willd.) Kuntze – náhrdelníkovec veľkostrukový
Pentacyphus andinus (Ball) Liede – päťzáhybovec andský
Pentaglottis sempervirens (L.) Tausch ex L. H. Bailey – alkanovec vždyzelený
Pentagonia macrophylla Benth. – pentagónia veľkolistá
Pentalinon andrieuxii (Müll. Arg.) B. F. Hansen et Wunderlin – päťnitkovec Andrieuxov
Pentaphragma spicatum Merr. – húseničník klasnatý
Pentapogon crinitus (L. fil.) P. M. Peterson, Romasch. et Soreng – bradáč vlasatý
Pentanisia calcicola Verdc. – pentanízia vápnomilná
Pentaspadon motleyi Hook. fil. – patyčinkovec Motleyho
Penthorum sedoides L. – päťrožec rozchodníkovitý
Pentodon laurentioides Chiov. – päťzubec laurenciovitý
Pentopetia grevei (Baill.) Venter – pentopecia Grevého
Pentzia arabica Thulin – pencia arabská
Peponium vogelii (Hook. fil.) Engl. – tekvicovec Vogelov
Pera arborea Mutis – pera stromovitá
Peracarpa carnosa (Wall.) Hook. fil. et Thomson – perakarpa mäsitá
Perama parviflora (Standl.) J. H. Kirkbr. et Steyerm. – perma malokvetá
Perezia recurvata (Vahl) Less. – perézia zahnutá
Pergularia tomentosa L. – pergulária plstnatá
Periandra mediterranea (Vell.) Taub. – periandra vnútrozemská
Pericampylus macrophyllus Forman – perikampyl veľkolistý
Perichasma laetificata Miers – perichazma jasavá
Pericome caudata A. Gray – perikoma chvostíkatá
Perideridia oregana (Nutt.) Mathias – jampa oregonská
Perityle ajoensis Todsen – perityla ajoská

Perotis somalensis Chiov. – peroštet somálsky
Perriera madagascariensis Courchet – periéra madagaskarská
Perrottetia sandwicensis A. Gray – perotécia sandwichská
Persoonia pinifolia R. Br. – persónia borovicolistá
Petalostigma pubescens Domin – pachinínovník páperistý
Petchia ceylanica (Wight) Livera – kabukala cejlónska
Peteria pinetorum Ced.Porter – peterka borinová
Petersianthus macrocarpus (P. Beauv.) Liben – habarkovník veľkoplodý
Petitia domingensis Jacq. – petítia dominikánska
Petiveria alliacea L. – petivéria cesnakovitá
Petrophile axillaris Meisn. – skalomil pazušný
Petrosavia sakuraii (Makino) J. J. Sm. ex Steenis – petrosávia Sakuraiova
Peucephyllum schottii A. Gray – ihličník Schottov
Pfaffia glomerata (Spreng.) Pedersen – všeličivka klbkatá
Phacelurus gabonensis (Steud.) Clayton – chvostoklas gabonský
Phaeanthus ophthalmicus (Roxb. ex G. Don) J. Sinclair – okocel liečivý
Phaedranassa tunguraguae Ravenna – kráľovnička tungurahujská
Phaenosperma globosum Munro ex Benth. – svetlozrnka guľatá
Phalocallis coelestis (Lehm.) Ravenna – perúnka nebeská
Phanera bidentata (Jack) Benth. – orchideovník dvojzubý
Pharus lappulaceus Aubl. – farus lopúšikovitý
Phaulothamnus spinescens A. Gray – achátovec tŕnitý
Phelline comosa Labill. – felina chochlatá
Phelypaea coccinea (M. Bieb.) Poir. – pusinka šarlátová
Philcoxia minensis V. C. Souza et Giul. – červolapka minaská
Philenoptera violacea (Klotzsch) Schrire – dažďovník fialový
Philonotion americanum (A. M. E. Jonker et Jonker) S. Y. Wong et P. C. Boyce – filonot americký
Phlyctidocarpa flava Cannon et W. L. Theob. – lišajoplodka žltá
Phoebe lanceolata (Nees) Nees – féba kopijovitá
Phoenicanthus coriacea (Thwaites) H. Huber – fenikant kožovitý
Phoenicophorium borsigianum (K. Koch) Stuntz – tŕňovka seychelská
Pholidocarpus ihur (Giseke) Blume – folidokarp sulaweský
Pholidostachys sanluisensis A. J. Hend. – dobyvateľka sanluiská

Pholisma arenarium Nutt. – pieskovec kalifornský
Phoradendron leucarpum (Raf.) Reveal et M. C. Johnst. – lúpežník bieloplodý
Phrynium yunnanense Y. S. Ye et L. Fu – žabnica jünnanská
Phthirusa guyanensis Eichler – všivák guyanský
Phycella chilensis (L'Hér.) Grau ex Nic. García – ficela čilská
Phyla nodiflora (L.) Greene – spletenka uzlokvetá
Phylica pubescens Aiton – fylika páperistá
Phyllarthron antongiliense Capuron – článkolistec antogilský
Phyllolobium milingense (C. C. Ni et P. C. Li) M. L. Zhang et Podlech – ľadviník milinský
Phyllonoma laticuspis (Turcz.) Engl. – listorodka širokohrotá
Phyllorachis sagittata Trimen – šípolistovka angolská
×*Phyllosasa tranquillans* (Koidz.) Demoly – pabambus upokojujúci
Phyllospadix iwatensis Makino – zosterovec iwateský
Phyllostylon rhamnoides (J. Poiss.) Taub. – krídlozub rešetliakovitý
Phyllotaenium lindenii André – fyloténium Lindenovo
Phylloxylon decipiens Baill. – fylokládovec klamlivý
Phymaspermum junceum Less. – bradavkonažkovec sitinový
Phymatosorus commutatus (Blume) Pic. Serm. – bradavicovec pozmenený
Physaria alpestris Suksd. – fyzária alpínska
Physena madagascariensis Steud. – fyzena madagaskarská
Physocalymma scaberrimum Pohl – ružokvetka najdrsnejšia
Physokentia insolita H. E. Moore – driekovec nezvyčajný
Physopsis spicata Turcz. – rúnovec klasnatý
Pibiria flava Maas – pibíria žltá
Picralima nitida (Stapf) T. Durand et H. Durand – pikralima lesklá
Picradeniopsis absinthifolia (Benth.) B. G. Baldwin – pikradéniovec palinolistý
Picria fel-terrae Lour. – horčina žlčová
Pictetia obcordata DC. – piktécia obrátenosrdcovitá
Pigafetta elata (Mart.) H. Wendl. – pigafeta vysoká
Piliostigma foveolatum (Dalzell) Thoth. – kopytovec jamkatý
Pimelea sulphurea Meisn. – pimelka sírovožltá
Pimelodendron amboinicum Hassk. – pimelovník ambonský
Pinanga basilanensis Becc. – pinanga basilanská

Pinckneya pubens Michx. – zimnicovník zaodetý
Pinellia tripartita (Blume) Schott – pinelka trojdielna
Pinochia corymbosa (Jacq.) M. E. Endress et B. F. Hansen – pinochia chocholíkatá
Piptadenia boliviana Benth. – piptadénia bolívijská
Piptadeniastrum africanum (Hook. fil.) Brenan – piptadéniovec africký
Piptocarpha rotundifolia Baker – popolavník okrúhlolistý
Piptostigma glabrescens Oliv. – hrboplodka lysavejúca
Pipturus ceramicus Miq. – pamoruša seramská
Piqueria glandulosa B. L. Turner – pikéria žliazkatá
Pittosporopsis kerrii Craib – pitospórovec Kerrov
Pityrocarpa obliqua (Pers.) Brenan – otrubník šikmý
Pityrodia lanuginosa Munir – náprstníkovec vláskatý
Pityrogramma calomelanos (L.) Link – púdrovka kalomelová
Placospermum coriaceum C. T. White et W. D. Francis – plochomechúrikovec kožovitý
Plagianthus divaricatus J. R. Forst. et G. Forst. – plagiant roztiahnutý
Plagiobothrys figuratus (Piper) I. M. Johnst. – nezábudník obrázkový
Plagiocladus diandrus (Pax) J. F. Brunel – plagiokladus dvojtyčinkový
Plagiogyria assurgens Christ – rebrovkovec zdvíhavý
Plagiostyles africana (Müll. Arg.) Prain – plagiostyla africká
Planchonella duclitan (Blanco) Bakh. fil. – planchonela lesklá
Planchonia andamanica King – planchonia andamanská
Plateilema palmeri Cockerell – plochozákrovovka Palmerova
Plathymenia reticulata Benth. – platyménia sieťkovaná
Platostoma africanum P. Beauv. – platostoma africká
Platycarpha glomerata (Thunb.) Less. – plochánik klbkatý
Platycarphella carlinoides (Oliv. et Hiern) V. A. Funk et H. Rob. – plochánik krasovlasovitý
Platycyamus regnellii Benth. – fazuľovník Regnelov
Platypodium elegans Vogel – jednokrídlovec úhľadný
Platysace lanceolata (Labill.) Druce – platýska kopijovitá
Platysepalum cuspidatum Taub. – strieškokalichovec zihlený
Platystemon californicus Benth. – krémovec kalifornský
Plectaneia stenophylla Jum. – plektaneja úzkolistá
Plectocomia assamica Griff. – ratanovec ásamský

Plectocomiopsis geminiflora (Griff.) Becc. – ratanovec párokvetý
Pleiacanthus spinosus (Nutt.) Rydb. – mnohotŕňovec tŕnitý
Pleiocarpa mutica Benth. – mnohoplodec bezhrotý
Pleioceras gilletii Stapf – mnohorožec Gilletov
Pleiogynium timoriense (DC.) Leenh. – jadernica timorská
Pleiotaxis angusterugosa C. Jeffrey – zákrovnica úzkovráskavá
Plenckia populnea Reissek, nom. cons. – topoľník obyčajný
Pleopeltis aturensis (Maury) A. R. Sm. – sladička atureská
Plerandra elegantissima (H. J. Veitch ex Mast.) Lowry, G. M. Plunkett et Frodin – aralkovka najúhľadnejšia
Plicosepalus acaciae (Zucc.) Wiens et Polhill – prížovník akáciový
Plocama afghanica (Ehrend.) M. Backlund et Thulin – plokama afganská
Pluchea carolinensis (Jacq.) G. Don – pluchea stredoamerická
Podalyria racemulosa DC. – podalýria strapčekovitá
Podocalyx loranthoides Klotzsch – podokalyx imelovcovitý
Podochilus similis Blume – listoradec podobný
Podococcus acaulis Hua – podokok bezbyľový
Podocoma bellidifolia Baker – podokoma sedmokráskolistá
Podolepis aristata Benth. – zákrovec ostitý
Poecilanthe parviflora Benth. – pecilanta malokvetá
Poeciloneuron indicum Bedd. – putang indický
Poga oleosa Pierre – poga olejová
Pogogyne nudiuscula A. Gray – mätovníček nahučký
Pogonia japonica Rchb. fil. – briadkovka japonská
Pogonophora letouzeyi Feuillet – pogonofora africká
Polaskia chichipe (Rol.-Goss.) Backeb. – polaskia mixtecká (čičipe)
Pollichia campestris Aiton – polichia poľná
Poliomintha conjunctrix Epling et Wiggins – sivomäta zjednocujúca
Polyalthia suberosa (Roxb.) Thwaites – mnoholiečivka korkovitá
Polybotrya fractiserialis (Baker) J. Sm. – mnohovýtrusnicovka prerušovanoradená
Polyceratocarpus askhambryan-iringae A. R. Marshall et D. M. Johnson – mnohorožec tanzánijský
Polylepis acomayensis T. Boza et M. Kessler – šúpavec acomayský
Polymnia cossatotensis Pittman et V. M. Bates – polymnia cossatotská

Polyosma hirsuta C. T. White – polyosma srstnatá
Polypremum procumbens L. – hrdzuška položená
Polysphaeria parvifolia Hiern – polsysféria malolistá
Polytaenia albiflora E. L. Keith – prériovka bielokvetá
Pomaderris discolor (Vent.) Poir. – pomadera rôznofarebná
Pomaria austrotexana B. B. Simpson – pomária juhotexaská
Pometia pinnata J. R. Forst. et G. Forst. – pomécia perovitá
Ponapea palauensis Kaneh. – ponapea palauská
Pongamia pinnata (L.) Pierre – pongamia perovitá
Pongamiopsis amygdalina (Baill.) R. Vig. – pongamiovec mandľovitý
Poranthera asybosca R. L. Barrett – porantera eneabbská
Poraqueiba guianensis Aubl. – porakeiba guyanská
Porcelia macrocarpa R. E. Fr. – porcélia veľkoplôdiková
Porcelia magnifructa (Schery) R. E. Fr. – porcélia kostarická
Porophyllum ruderale (Jacq.) Cass. – pórolist rumoviskový
Portea kermesina K. Koch – portea karmínovočervená
Potalia amara Aubl. – potália horká
Pothoidium lobbianum Schott – potoska Lobbova
Poulsenia armata (Miq.) Standl. – poulsenia ozbrojená
Poupartia silvatica H.Perrier – pupárcia lesná
Pourthiaea villosa (Thunb.) Decne. – purtia huňatá
Pouzolzia sanguinea (Blume) Merr. – puzolzia krvavá
Pradosia lactescens (Vell.) Radlk. – pradózia mliečiaca
Prainea limpato (Miq.) Beumée ex K. Heyne – chlebovník malézijský (limpato)
Prangos ferulacea (L.) Lindl. – praník feruľovitý
Prasium majus L. – medovkovec väčší
Praxelis asperulacea (Baker) R. M. King et H. Rob. – praxela marinkovitá
Prestonia tomentosa R. Br. – prestónia plstnatá
Primulina tabacum Hance – primulína tabaková
Pringlea antiscorbutica R. Br. ex Hook. fil. – skorbutovka liečivá
Priogymnanthus apertus (B. Ståhl) P. S. Green – priogymnant otvorený
Prionostemma aspera (Lam.) Miers – prionostema drsná
Prionotes cerinthoides (Labill.) R. Br. – pílkolist voskovkovitý
Prioria copaifera Griseb. – prioria kopaibová

Prismatomeris albidiflora Thwaites – prismatoméra belavokvetá
Priva lappulacea (L.) Pers. – priva lopúšikovitá
Prockia crucis P. Browne ex L. – prokia santacruzská
Procris repens (Lour.) B. J. Conn et Hadiah – prokra plazivá
Prosopis farcta (Banks et Sol.) J. F. Macbr. – prozópa vyplnená
Proustia pyrifolia Lag. – prustia hruškolistá
Psammogeton involucratum (Roxb.) Mousavi, Mozaff. et Zarre – pieskomil obalový
Psathyrotes pilifera A. Gray – krežník ochlpený
Pseudeminia benguellensis (Torre) Verdc. – paemínia benguelská
Pseuderanthemum congestum (S. Moore) Wassh. – paerantéma zhlukovitá
Pseudima frutescens (Aubl.) Radlk. – pseudima surinamská
Pseudobersama mossambicensis (Sim) Verdc. – pabersama mozambická
Pseudocarpidium wrightii Millsp. – dvojkôstkovec Wrightov
Pseudocedrela kotschyi (Schweinf.) Harms – pacedrela Kotschyho
Pseudolachnostylis maprouneifolia Pax – lachnostylovec mapruneolistý
Pseudolmedia glabrata (Liebm.) C. C. Berg – olmédiovec lysý
Pseudopanax chathamicus Kirk – paženšen chatamský
Pseudophyllanthus ovalis (E. Mey. ex Sond.) Voronts. et Petra Hoffm. – fylantovec oválny
Pseudorhipsalis acuminata Cufod. – paripsalka končistá
Pseudoscabiosa limonifolia (Vahl) Devesa – hlaváčovec limonkolistý
Pseudospondias longifolia Engl. – slivkovníkovec dlholistý
Pseudostachyum polymorphum Munro – bambusnica mnohotvará
Pseudotrillium rivale (S. Watson) S. B. Farmer – trojlistník potočný
Psiloxylon mauritianum (Bouton ex Hook. fil.) Baill. – holodrev maurícijský
Psittacanthus rhynchanthus (Benth.) Kuijt – pestrokvet zobákokvetý
Psoralea aculeata L. – prašivec ostnatý
Psorospermum adamauense Engl. – horúčkovka adamawská
Psorothamnus spinosus (A. Gray) Barneby – prašivník tŕnitý
Psydrax dicoccos Gaertn. – psydrax dvojpuzdrový
Ptaeroxylon obliquum (Thunb.) Radlk. – kýchavník šikmý
Pteleocarpa lamponga (Miq.) Bakh. ex K. Heyne – krídloplod lampunský

Pternandra coerulescens Jack – pternandra modrastá
Pterocelastrus echinatus N. E. Br. – bršlencovník ježatý
Pterocephalidium diandrum (Lag.) G. López – perohlav dvojtyčinkový
Pterocymbium oceanicum A. C. Sm. – klzákovec oceánsky
Pterodon emarginatus Vogel – krídlozub vyštrbený
Pterogyne nitens Tul. – hnedokrídlovec trblietavý
Pterolobium punctatum Hemsl. – červenokrídlovec bodkovaný
Pterorhachis letestui Pellegr. – kostrnkovec Le Testuov
Pterospermum suberifolium (L.) Raeusch. – krídlosemä korkolisté
Pterospora andromedea Nutt. – hubomilka andromédkovitá
Pterostegia drymarioides Fisch. ex C. A. Mey. – klinolistovka drymáriovitá
Pteroxygonum denticulatum (C. C. Huang) T. M. Schust. et Reveal – kyslobyľovec zúbkatý
Pterygota thwaitesii (Mast.) Alston – krídlosemienka Thwaitesova
Ptychococcus paradoxus (Scheff.) Becc. – rebrosemienkovec podivný
Ptychopetalum uncinatum Anselmino – voňavec pazúrikatý
Ptychosperma propinquum (Becc.) Becc. ex Martelli – rebrosemienka blízka
Puelia coriacea Clayton – puélia kožovitá
Pugionium dolabratum Maxim. – dvojhrotík čakanovitý
Pupalia lappacea (L.) Juss. – pupália lopúchovitá
Purdiaea nutans Planch. – purdiea ovisnutá
Putranjiva formosana Kaneh. et Sasaki ex Shimada – putraniva taiwanská
Pycnanthemum muticum (Michx.) Pers. – hustohlávka bezhrotá
Pycnanthus angolensis (Welw.) Warb. – pyknant angolský
Pycnarrhena novoguineensis Miq. – pyknaréna novoguinejská
Pycnobotrya nitida Benth. – zväzkovka lesklá
Pycnocoma macrophylla Benth. – pyknokóma veľkolistá
Pygmaeothamnus zeyheri (Sond.) Robyns – piadiker Zeyherov
Pyramidoptera cabulica Boiss. – rascovka kábulská
Pyranthus alasoa Du Puy et Labat – ohňokvet lesný (alasoa)
Pyrostria phyllanthoidea (Baill.) Bridson – pyrostria fylantovitá
Pyrrhopappus carolinianus (Walter) DC. – šalátovec karolínsky
Pyrrosia petiolosa (Christ) Ching – jazykovka stopkatá

Qualea cordata Spreng. – kvalea srdcovitá
Quararibea funebris (La Llave) Vischer – kvararibea pohrebná
Quesnelia arvensis (Vell.) Mez – kvesnélia roľná
Quiabentia verticillata (Vaupel) Borg – kviabencia praslenatá
Quiina oiapocensis Pires – kvína oyapocká
Quinchamalium chilense Molina – zlatohlávok čilský
Quoya atriplicina (F. Muell.) B. J. Conn et Henwood – náprstníkovec lobodovitý
Quivisianthe papinae Baill. – kvivizianta madagaskarská
Racemobambos celebica S. Dransf. – strapcobambus celebeský
Racinea dyeriana (André) Barfuss et W. Till – racinea Dyerova
Rafnia triflora Thunb. – rafnia trojkvetá
Ramisia brasiliensis Oliv. – ramízia brazílska
Ramorinoa girolae Speg. – ramorinka argentínska
Rapatea paludosa Aubl. – rapatea močiarna
Raphionacme lanceolata Schinz – buľvovka kopijovitá
Raputia simulans Kallunki – rapucia napodobujúca
Ratzeburgia pulcherrima Kunth – raceburgia najkrajšia
Rauhia staminosa Ravenna – rauhia tyčinkatá
Raukaua anomalus (Hook.) A. D. Mitch., Frodin et Heads – raukava zvláštna
Reaumuria hirtella Jaub. et Spach – tamariškovec krátkosrstý
Recordoxylon stenopetalum Ducke – vakapuovec úzkolupienkový
Regnellidium diphyllum Lindm. – dvojlistovka dvojlístková
Reicheocactus famatimensis (Speg.) Schlumpb. – rajcheokaktus famatinský
Reichardia gaditana (Willk.) Samp. – slncohlávka cádizská
Reineckea carnea (Andrews) Kunth – konvalinkovec mäsovoružový
Reinhardtia gracilis (H. Wendl.) Burret – mašľovka štíhla
Restio festuciformis Nees ex Mast. – lanovec kostravovitý
Retiniphyllum secundiflorum Bonpl. – živicolist jednostrannokvetý
Retrophyllum rospigliosii (Pilg.) C. N. Page – vratilist Rospigliosiho
Reynosia septentrionalis Urb. – rejnózia severná
Rhabdodendron macrophyllum (Spruce ex Benth.) Huber – tyčovec veľkolistý
Rhabdothamnus solandri A. Cunn. – vetvičkovec drapľavý
Rhachidosorus stramineus (Copel.)

Ching – papradkovec slamovožltý
Rhamnella gilgitica Mansf. et Melch. – rešetliakovka gilgitská
Rhamnidium nipense Urb. – rešetliačik nipeský
Rhapidophyllum hystrix (Fraser ex Thouin) H. Wendl. et Drude – ihlovka bodľavá
Rhaphiolepis indica (L.) Lindl. – hložík indočínsky
Rhexia mariana L. – pažitnica marylandská
Rhigiocarya racemifera Miers – srdcolistovka strapconosná
Rhigozum brevispinosum Kuntze – tuhoker krátkotŕnitý
Rhinacanthus polonnaruwensis L. H. Cramer – nosatec polonnaruwaský
Rhodognaphalon mossambicense (A. Robyns) A. Robyns – červenovlnovec mozambický
Rhodoleia parvipetala K. Y. Tong – červenavka malolupienková
Rhodomyrtus tomentosa (Aiton) Hassk. – rumenavka plstnatá
Rhopaloblaste ceramica (Miq.) Burret – krásavček seramský
Rhopalocarpus lucidus Bojer – palcátovec svietivý
Rhopalostylis sapida H. Wendl. et Drude – nikau chutná
Rhynchoglossum ausculum Patthar. et Poopath – jazykokvet bozkový
Rhynchoryza subulata (Nees) Baill. – ryžovec šidlovitý
Rhynchosia caribaea (Jacq.) DC. – nosatka pomaľovaná
Rhynchostylis retusa (L.) Blume – zobákovka preliačená
Rhytachne perfecta Jacq.-Fél. – vráskoplevovka dokonalá
Rhytidocaulon macrolobum Lavranos – samorast veľkoplôdikový
Richardia scabra L. – ričardia drapľavá
Richea dracophylla R. Br., nom. cons. – bromeliovec dracénolistý
Richeria grandis Vahl – rišeria veľká
Riedelia arfakensis Valeton – ridelia arfacká
Rinorea pauciflora (Thouars) Baill. – rinorea málokvetá
Riocreuxia torulosa Decne. – riokroxia hrčovitá
Ripogonum album R. Br. – prútovník biely
Ristantia pachysperma (F. Muell. et F. M. Bailey) Peter G. Wilson et J. T. Waterh. – ristancia hrubosemenná
Ritchiea agelaeifolia Gilg – ričia ageleolistá
Rogeria armeniaca Bedigian – slezník marhuľovožltý
Rojasianthe superba Standl. et Steyerm. – slncoker pyšný

Rolandra fruticosa (L.) Kuntze – rolandra krovitá
Romulea toximontana M. P. de Vos – romulea gifberská
Ronabea latifolia Aubl. – ronabea širokolistá
Rondeletia buxifolia Vahl – rondelecia krušpánolistá
Rondonanthus roraimae (Oliv.) Herzog – rondonant roraimský
Roridula gorgonias Planch. – roridula strašidelná
Roscheria melanochaetes (B. S. Williams) H. Wendl. ex Balf. fil. – rošéria tmavoostňová
Roscoea capitata Sm. – zázvorček hlávkatý
Rostellularia mollissima (Nees) Nees – zobanka najmäkšia
Rothmannia longiflora Salisb. – rotmania dlhokvetá
Rottboellia cochinchinensis (Lour.) Clayton – rotbelia kočinčínska
Rourea accrescens Forero – rurea odrastajúca
Rudgea palicoureoides (Mart.) Müll. Arg. – radžea palikúreovitá
Ruizterania ferruginea (Steyerm.) Marc.-Berti – cuciakovec hrdzavohnedý
Rumohra lokohensis Tardieu – rumóra lokohoská
Rungia naoensis B. Hansen – rungia namnaoská
Ruprechtia laxiflora Meisn. – ruprechtia riedkokvetá
Rutidea olenotricha Hiern – rutidea chumáčikatochlpatá
Ryparosa kurrangii B. L. Webber – ryparóza kazuária

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Ňeropťe s toho klebeti, čo som vám povedala!

STELLA ONDREJČIKOVÁ
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i

V našom predošlom článku sme sa venovali nárečovým pomenovaniam klebetníc a klebetníkov naprieč celým Slovenskom.[1] Okrem bohatého súboru týchto pomenovaní sme okrajovo spomenuli napríklad aj to, že *dríščala dristá*, *rajda rajduje*, *kveštár kveštuje*, *pľetkár pľetkuje* či *refenda* že *refendí*. V tomto článku sa bližšie pozrieme na bohatú slovnú zásobu, ktorá sa v jednotlivých nárečiach viaže k pomenúvaniu činnosti spojenej s rozširovaním klebiet a zlomyseľných rečí.

Na celom území Slovenska je známa lexéma ohovárať i predponový tvar poohovárať. Podoba *omlúvat* je rozšírená prevažne v oblasti Záhoria – *Fčíl, kec ju nechál, fčíl ťa omlúvá, aš to piekné néňi* (Skalica); ale stretneme sa s ňou aj v Gemeri – *Ona inšva nerobí, hiba druhich ludží omlávä* (Sása, o. Revúca). V časti juhotrenčianskych nárečí a na Záhorí vás môžu aj *pomlúvat – Šaďe ho pomlúvajú* (Bošáca, o. Trenčín); *Každého pomúvá* (Brodské, o. Skalica). Celoúzemne je rozšírené aj sloveso klebetiť a jeho odvodeniny, napr. *Jáj, to je rečňica, aj poklebeťí si zafše* (Poniky, o. Banská Bystrica). S lexikálnym variantom tohto slovesa – klábosiť – sa stretávame čiastočne v stredoslovenských a západoslovenských nárečiach, napr. *Tag dlho klábosiľi na uľici, stoľički zme im kceľi viňiesť* (Mošovce, o. Martin); *Ženi klábosá na ulicách* (Brodské, o. Skalica); *Tolko mi za ušámi klábosila, až mi v hlave zuňálo* (Bošáca, o. Trenčín). Pri Novom Meste nad Váhom možno častej-

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 2/0114/22 Slovník slovenských nárečí. V príspevku sa uvádzajú názvy obcí a ich okresov v súlade so zásadami využitými v Slovníku slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (p. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

[1] O ďalších hanlivých pomenovaniach a nadávkach v slovenských nárečiach porov. článok M. Smatanu (2023, s. 252 – 257) či D. Šimunovej (2023, s. 258 – 262, s. 324 – 326).

šie začuť tvary slovesa *klákosit* (Bzince pod Javorinou) i variant *klekosnit* v okolí Nových Zámkov či Nového Mesta nad Váhom. Klebetením sa, žiaľ, dá stráviť aj pomerne dlhý čas a celý ho *preklekosniť*, ako napríklad ľudia, o ktorých nám svoje svedectvo podáva doklad z Bošáce (o. Trenčín): *Celí deň spolu preklekosňili*. V Prosnom (o. Považská Bystrica) *ti bosorki kľepkajú o každém* a neďaleko Revúcej môžete začuť aj to, ako *od obedu kläkocú tia ženi na stenke* (Brusník).

Používanie slovesa *gadať* je obmedzené na oblasť Spiša, Šariša a Gemera, uplatňuje sa vo význame „veľa rozprávať, tárať, klebetiť", porov. *Negadaj uš kelo, já kcem uš spat* (Rozložná, o. Rožňava); *Ja tu gadam a robota stoji* (Studenec, o. Levoča); *Ňepatri daco robic, lem gada* (Torysa, o. Sabinov); *Ten stari človeg ľem tag gada* (Petrovany, o. Prešov).

Dozaista častejšie ako s gadaním či klekotaním sa v okolí Revúcej a Rožňavy stretneme s rajkaním, pretože po celom území Gemera sú roztrúsení samí klebetní *rajkári*, *rajkoši*, *rajki* a *rajni*, ktorí najradšej *rajkajú* či *rajkujú*, porov. *Ženi rajkali statošne, lebo od nižniho koncä džedžini po višní šitko preosáli* (Sirk, o. Revúca); *Švahe chodžíž nanho kelo rajkač, aj tag mu nižd nespravă* (Mokrá Lúka, o. Revúca); *Váž Jano chibaj furd rajkuje zo ženami* (Roštár, o. Rožňava).

Pre oblasť Gemera je príznačné aj *harovati*, *opsúvať*, *špintač*, *tarandať*, *vifľaksit*, *vilepotať*, *žvaldať* či chodiť po dedine a *kuľadovať* – *Celí bohovití den kuläduje tá stará po dedžine* (Brusník, o. Revúca).

Kočendovanie je výrazným lexikálnym znakom časti juhozápadoslovenských nárečí, tam sa týmto slovesom kladie dôraz na dlhotrvajúce klebetenie či besedovanie, porov. otázku doloženú z Poľného Kesova (o. Nitra): *O čom veďá uš tolko kočenduvať?!* V rovnakom význame – „dlhšie klebetiť, rozprávať sa" – funguje v oravských nárečiach výraz *optrízňäť* a jeho odvodenina *potrízňať si – Seďeľi na lavíčke a potrízňaľi si*.

Každý z nás dozaista pozná aspoň jeden taký prípad, keď mali dvaja ľudia veľmi pekný vzťah, no potom *medzi ňíma pľetke pokaziľi šecko* (Králiky, o. Banská Bystrica) a viac si nedokázali prísť na meno. Inak to ani nekončieva, veď pletkovanie sa odjakživa vo veľkej miere spájalo aj so zlomyseľnosťou a intrigánstvom ľudí, ktorí majú najradšej, keď môžu iným škodiť a *po klebetá‿chodzit* (Lukáčovce, o. Hlohovec), svedčí o tom aj výrok zo Studenca pri Levoči: *Ohvaračni a ňedobri človek je to*. Možno ste už aj sami

zažili, že nie je nič horšie ako zlomyseľná *fanfuľa, čo len ohovárá* (Prosné, o. Považská Bystrica), či papuľnatý a utáraný *glamáč, čo furd len papuluje* (Martin n. Žitavou, o. Zlaté Moravce). Toho veru občas uzemní len rázny povel: *Ňehubuj, ti gľama!* (Prievidza). Niekedy však takého intrigánskeho *kepkara* (Sobrance) nezastaví ani to, veď *vun zna ľem kepkovac* (Vyšné Revištia, o. Sobrance). Na opačnej strane Slovenska v okolí Hlohovca dokážu takí ľudia zlomyseľne *rachatuvac* (Bučany) a *ráchluvat* (Lukáčovce).

V okolí Bardejova neostávajú svojej povesti nič dlžní ani ohovorník a ohovornica, veď *taka ohvarňica, ľem bi ohvarala každeho* (Dlhá Lúka). Smerom na západ Slovenska taká osoba tiež len *šetkíh ohovorila* (Horná Lehota, o. Dolný Kubín), *ohovárala aj vlasnú rodinu* (Lukáčovce, o. Hlohovec), *ohovoril aj brata* (Koniarovce, o. Topoľčany), *ešče aj mna chcela ohovorit* (Bošáca, o. Trenčín). Neustále rozchyrovanie klebiet je dozaista vyčerpávajúce, no ani ich poslucháči to nemajú ľahké, neraz sa veru nemôžu dočkať, kedy tomu klebeteniu bude koniec. Napríklad obyvatelia Návojoviec pri Topoľčanoch sa v takých chvíľach neraz priamo opýtajú: *No čo klekosňice, dokedi buďeťe klekosňiť?!*

Ak má človek naozaj zlé úmysly, neprestane osočovať a intrigovať, a keď len bude môcť, všetko po okolí rád rozností či vynosí, porov. *Tiž bi ši ňemušela každu pľetku po valaľe roznośic!* (Bracovce, o. Michalovce); *Tá stará harfa ľen kľebeti po ďeďiňe roznáša* (Ležiachov, o. Martin); *Musí biť človeg dotržní, inakšie bi ho chitro roznosiľi* (Mošovce, o. Martin); *To ona šitko z domu vinášä, šva se povia* (Gemerský Milhosť, o. Revúca). Ak niekto reči *neroznáša*, tak ich pre zmenu *roztrasie* či *rozvlečie*, napr. *To von rostrásal šecki reči* (Valaská Belá, o. Prievidza); *Šetki klebeti rostrásala po dzedzine* (Šípkové, o. Piešťany); *Len chodzí k ním vičuchávat a potom o ních šecko rostrásá po dzedzine* (Červeník, o. Hlohovec); *Čuo som jej povedala, šetko rostrăsla po ďeďiňe* (Dlhá nad Oravou, o. Dolný Kubín); *Rozvleče pľetki po ľudzoch* (Remeniny, o. Giraltovce).

Odraz ľudovej tvorivosti nachádzame bezpochyby v bohatom metaforickom diapazóne spôsobov, ktorými možno po svete reči šíriť. Okrem spomenutého roznášania, roztriasania, rozvlečenia či rozletenia v niektorých prípadoch reči jednoducho sú, ako dokazuje aj výrok z Lapáša (o. Nitra): *A keď‿e žena sama, dovica, to aňi ňemosí ňi‿dzlé robiťi, aj tak sa po ňéj reči*. Prípadne, ak reči ešte nie sú, tak budú – *Hibaj trochu dál, lebo mi suk-*

nu dokrčíž a budú reči! (Brestovany, o. Trnava). Keď však len tak samy od seba predsa len nie sú, môžu sa napríklad aj narobiť či nahovoriť, napr. *Starí ot susedó narobil reši* (Rochovce, o. Rožňava); *Nahovoril na ňu šelijakíh rečí* (Bošáca, o. Trenčín); a človeka môžu klebetníci do rečí aj zobrať alebo vniesť: *zobra‿do reší* (Rimavská Píla, o. Rimavská Sobota); *Čovieka do reči vnéseu̯* (Brodské, o. Skalica). Ak vás však budú ohovárať v Šariši, pripravte sa na to, že vás nevezmú do rečí, ale rovno *do jazikoch*.

Nečakané, chúlostivé, výsmešné či zahanbujúce novinky sa šíria ako oheň, no nečudo, veď ak sa dostanú do uší jazyčnice, tá podobne ako obecný hlásnik *zaras šetko porozhlasuje, čuo vie, ňidž ňeudrží na jäziku* (Krivá, o. Dolný Kubín). Medzi obyvateľmi Malcova (o. Bardejov) sa dodnes zachoval obraz hlásnika, ktorý oficiálne oznamy po dedine oznamoval pomocou bubna, preto aj malcovská klebetnica všetky novinky zaraz *po calim valaľe rozbubnuje*. Na opačnej strane Slovenska v okolí Šale, Piešťan i Malaciek sa klebety pre zmenu *vytrubujú*. A hoci sa obsah klebiet neberie vždy celkom doslovne, veď ich v Lapáši (o. Nitra) len ktosi *rozblabotal* a v Šípkovom (o. Piešťany) *rozbrblav*, predsa len sa ich obsah stáva vecou verejnou a rozchýrená *reč sa už nedá stáhnúd naspátek* (Šípkové, o. Piešťany). Svoje by o tom vedela povedať aj milým ohrdnutá dievčina z Rajca (o. Žilina), o ktorej *to vedzeľi šeci, to sa v momence rozľecelo po celém Rajci, že si hu ňechcel zac*.

Rozširovanie zlomyseľných a nepravdivých rečí si svoju metaforickú oporu našlo aj v ťažkostiach spojených s vyprázdňovaním čriev. Kým doklad z okolia Považskej Bystrice svedčí o tom, že kto *má ľapotačku, furd behá* (Prosné), výsledku spomenutej nepríjemnosti sa v slovenských nárečiach príznačne pripodobnil vecný obsah klebiet – *Ňemuožem počúvať takuo ľapotaňie!* (Prochot, o. Nová Baňa) – a v Prosnom veru ani na klebetné ústa neplatí iné zahriaknutie ako *Zavri ľapotačku!*

Slovo *ľapota* býva tak všeobecným označením hlúpych rečí, taľafatiek, porov.: *To sa len také lapoti, škoda času ho počúvaťi* (Návojovce, o. Topoľčany), ako aj dlhotrvajúceho rozprávania o nezmysloch, napr. *U‿zo dve hoďini tam stojá a ľen ľapocú a ľapocú* (Dol. Lehota, o. Dolný Kubín); *Ňelapoc, čo ňeviež istotňe, keť si tam ňebola!* (Košťany nad Turcom, o. Martin); *Ten Jano bi aj do povnoci lapotav, kebi ho mav chto počúvať* (Hliník nad Hronom, o. Nová Baňa); *Nelapodz uš telo, ve‿to aj tag nemá*

ani hlavi, ani peti! (Kameňany, o. Revúca); *Už bi si mohla prestat lapotat* (Zemianske Podhradie, o. Trenčín).

Sloveso *ľabdať* (s variantom *ľaptať*) postihol podobný osud. Zatiaľ čo v nárečiach Oravy, Gemera a väčšiny východného Slovenska primárne označuje špinenie, zbavovanie sa výlučkov, porov. *Čuože požrala tá krava, ke‿tag ľapce po dvore?* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín); *Krava zaz ľabdze na dvore, zamec to!* (Mokrá Lúka, o. Revúca); *Hinťen Bodor otšklbňe ďeakú zeľinku, čo dočiahňe, a poton furd ľen ľabdá* (Pukanec, o. Levice), v časti východoslovenských a stredoslovenských nárečí pomenúva aj klebetenie a ohováranie, napr. *Jedna povi toto, druha zaś tamto a doraz jezd o čom ľabdac* (Čemerné, o. Vranov nad Topľou); *Neliabdaj telo po daromnici!* (Rochovce, o. Rožňava). V celoslovenskom aspekte je nárečové sloveso *ľabdať/ľaptať* označením nezmyselného hovorenia, tárania: *Enem laptau̯ do svieta* (Záhorská Bystrica, o. Bratislava); *Čuosi ľapce, aňi ho ňerozumiem* (Pucov, o. Dolný Kubín); *Porádno slovo mu z úst ňeviňďe, ľen to furton ľäbdať̌i buďe ďejäkie daromňini!* (Kokava nad Rimavicou, o. Rimavská Sobota); *Ženi ľabdaju na draźe* (Žakarovce, o. Gelnica); *Mohla bi ši uš prestadz ľabdac tote somarini!* (Torysa, o. Sabinov); *Uš teľo ňeľabdži, bo už me ucha boľa* (Hatalov, o. Michalovce).

Ak začne niekto *liapať*, *lápať* či *ľapať*, môže to znamenať, že niečo hádže, napríklad *lápe to šecko dohromadi* (Brodské, o. Skalica) alebo *ľapal blato do dziroh v mure* (Studenec, o. Levoča), no na Spiši môžete začuť aj to, ako nádielke priveľkého množstva snehu predchádzalo, že *śňeh ľem tag ľapal* (Kluknava, o. Gelnica). V Prosnom pri Považskej Bystrici liapajúci tvor nekontrolovateľne vyprázdňuje obsah svojich čriev, takže *kaje chojí, taje ľiape*, ale vo východoslovenských a západoslovenských nárečiach to bude často znamenať aj to, že tára, hovorí hlúposti, napr. *Kedi uš prestaňeš ti hlúposci lápat?* (Bošáca, o. Trenčín); *Ket śe dva babi zejdu, ta to znaju teľo ľapac, co strach* (Veľký Šariš, o. Prešov). Isté je teda jedno – ak je človek od kosti *veľka ľapa, furd bi ľem ľapal* (Dlhá Lúka, o. Bardejov), a preto takéhoto klebetníka neodradí od jeho obľúbenej činnosti nič na svete a bude len *kidať a kidať* (Dubnica nad Váhom, o. Ilava).

Osobitným druhom motivácie pri pomenúvaní ohovárania sa stali rozličné zvuky, ktorými boli ľudia pravidelne obklopovaní. V predošlom článku sme spomenuli *prpotanie* pripomínajúce pufkanie vriacej kaše a hovo-

rili sme predovšetkým o pomenovaniach klebetníc inšpirovaných zvukmi rôznych nástrojov a predmetov, ako napríklad bubon, dríšteľa či drkotačka. Inšpirujúce sú však aj zvuky príznačné pre ríšu zvierat, čo dokazuje označenie klebetiaceho človeka v prirovnaní *rapoce jak straka* (napr. v obci Jablonové pri Malackách) alebo slovesá vykvákať (rozšírené v náležitej fonetickej podobe v okolí Čadce) či vykotkodákať – *Jé nemažež daš povedať, bo hneť šitko vikotkodáká* (Čierna Lehota, o. Rožňava).

Rovnako je to aj s gáganím, ktoré je síce vlastné husiam, ale okrem tejto hydiny je zdrojom nepríjemného gagotavého zvuku aj neprestávajúci hlasný rozhovor, naplnený prevažne nepravdivými či zlomyseľnými rečami, porov. *Ďe si gagaụ toľkie časi?* (Slovenská Ľupča, o. Banská Bystrica); *Ale negágaj uš kelo!* (Honce, o. Rožňava); *Ľen čo giadže aňi hus, od božieho rána sa jej papuľa ňezavre* (Čičmany, o. Žilina); *Gagotali bi na ulici do rána* (Malženice, o. Hlohovec). Okrem *gágania* a *gagotania* poznáme aj prípad takých ľudí, ktorí *ket spolu gágorili, nemala reč konca-kraja* (Šípkové, o. Piešťany). Spišské a šarišské žartovné označenie klebiet *gadu-gadu* sa dostalo aj do frazémy, ktorá dvíha varovný prst všetkým, ktorí klebetia a nevšímajú si, že im zatiaľ za chrbtom ktosi vyčíňa – *Mi gadu-gadu, a psi f krupoch* (Spišský Štvrtok, o. Levoča).

Skutočnosť, že roznášanie klebiet a neustále rozširovanie rečí rôzneho charakteru nie je vôbec také jednoduché, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, sa odráža v lexémach označujúcich fyzickú aktivitu. V Šípkovom (o. Piešťany) klebetníci aj bez pomoci mlyna vždy *celú dzedzinu premleli*, v Bošáci si radšej všetci dajú na klebetníka vopred pozor, *abi ih ňeopletal*. Nejeden pletkár z okolia Novej Bane *len zlé vie obohnaď o roďine* (Prochot), radšej by však svoju energiu mohol investovať do toho, aby *obohnal celú záhradu plotom* (Horná Lehota, o. Dolný Kubín). Dôkaz o tom, že s klebetami sa dá naložiť vskutku rôzne, môžeme nájsť aj v detskej vysmievanke z Papradna (o. Považská Bystrica): *Jedna Beta, dve Beti predávali klebeti*.

Klebetníci v Košťanoch nad Turcom (o. Martin) vedia iných poriadne *oplachuvaď hubou*, v Klenovci (o. Rimavská Sobota) si na kdekom dokážu *piski vimívať* a bošácki ohovárači (o. Trenčín) svojich známych *opiérajú jazikom*. V oblasti úst ešte ostaneme, pretože zlomyseľné reči z nich možno nielen vypúšťať, ale aj *trúsiťi* (Málinec, o. Lučenec), veď na svet padajú rovnako ako omrvinky, ktoré sa rozsýpajú pri nedbanlivom prežúvaní. A tak

sa stáva, že nejedna skúsená pletkárka zas a znova kohosi *ožuva* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Klebetník sa svojej neresti často nie a nie zbaviť, reči z úst preto neustále nielen trúsi, ale ako taký zemiak či kôrku chleba neprestajne aj *dekoho hube omálá* (Skalka nad Váhom, o. Trenčín), o ústach takýchto osôb sa preto v Pukanci (o. Levice) ľahko dopočujete, že ich má *ako krava riť*.

V Sučanoch (o. Martin) si ohovárač neodpustí *pázď jazik po ľuďoch*, v Rimavskej Píle (o. Rimavská Sobota) si *choďí za jazikom*, prípadne má jazyk buď *ako suka chvost*, alebo *dĺhí*, *podrezaní* či *ostrí ako britva*. Informátor z obce Ludanice pri Topoľčanoch sa posťažoval, že ho *ľuďí po jazikách nosá*. Z Prosného (o. Považská Bystrica) sa v našom archíve dokladov ocitol aj výrok informátora o tom, ako po ňom istá jazyčnica *šľahala jazičiskom*. V súvislosti s bolestivým šľahaním biča je tu ešte namieste dodať, že jazyk zlomyseľných klebetníkov sa v Košťanoch nad Turcom (o. Martin) prirovnáva k lemešu – kovovej ostrej časti pluhu určenej na vodorovné rezanie zeme, porov. *má jazig aňi ľemeš*; prípadne sa v Bobrovci pri Liptovskom Mikuláši konštatuje, že klebetník *má dlhí lemeš*. Veľký klebetný jazyk dostal v Gemeri prívlastok *srbläví* a v nárečí obcí Liptovské Sliače (o. Ružomberok) či Stará Bystrica (o. Čadca) býva expresívne pomenovaný *tliapač*.

Z ďalších zatiaľ nespomenutých výrazov označujúcich klebetenie sú v Šariši rozšírené aj slovesá *judzic*, *pripovedac*, *šimfovac*, *zohvarjac*, *žuvoric* i slovné spojenie *odbirac pocľivoc*. V slovnej zásobe oravských nárečí nachádzame v súvislosti s ohováraním a klebetením výraz *bendečiť*, v Liptovských Sliačoch (o. Ružomberok) sa klebetníci môžu *šepúňať* a vo Veľkom Rovnom (o. Bytča) *tlachať*. V dolnotrenčianskych nárečiach zvyknú klebetníci *čaragať*, *spósobuvať* aj *špintať*, v Bošáci (o. Trenčín) aj *ofjétat*, v Lubine (o. Nové Mesto nad Váhom) *trachnit*. V Lamači (o. Bratislava) sa klebetenie označuje výrazom *hamižovať* a zo záhorských nárečí poznáme aj výrazy *huškat* či *ofícat*, v Senici *každí len druhého sposobuje*. Ako na Záhorí, v okolí Levíc či Nového Mesta nad Váhom, tak aj v Spiši a celom Šariši sa používa sloveso *šimfovať* (na niekoho) s variantom *šinfovať* vo význame „pripisovať niekomu vinu ohováraním“.

Nikomu z nás nepadne dobre, keď príde do rečí. Neraz sme schopní urobiť skutočne všetko pre to, aby o nás nikto *ňeroznášal mandát* (Klenovec, o. Rimavská Sobota), *nenosil o nás otkazi* (Lukáčovce, o. Hlohovec), nebo-

daj aby si na nás ktosi *ňevimíval piski* (Dolná Lehota, o. Dolný Kubín). Dá sa tomu však naozaj vyhnúť? Nuž, klebetníkov už pravdepodobne nezmeníme, ale každý z nás môže začať od seba – veď *chto ňedba na reči, tomu život śveči* (Dlhá Lúka, o. Bardejov) – a hlavne držte jazyk za zubami a *ňeropťe s toho klebeti, čo som vám povedala!* (Pečenice, o. Levice).

LITERATÚRA

Archív nárečových textov. Digitálna databáza nárečových textov dialektologického oddelenia JÚĽŠ SAV.

BAKOŠ, Samko: Krátky slovník nárečia slovenského gemerského podľa Dr. Samka Bakoša. Zv. 2. Bratislava: Print-Servis 1998. 180 s.

BARTOVICOVÁ, Anna – KOVÁČIK, Ladislav: Pukanskuo nárečia. Čriepky z nárečového fondu. Pukanec: Obecný úrad Pukanec 2017. 157 s.

BELOVIČ, Alexander: Krátky slovník nárečia slovenského šalianskeho podľa Alexandra Beloviča. Zv. 18. Bratislava: Print-Servis 1994. 350 s.

BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nárečí. Prešov: Náuka 2004. 350 s.

DUBOVICKÝ, Oskár: Slovník nárečia starobystrického. Čadca: Vzlet 2002. 171 s.

FERKO, Milan: Krátky slovník nárečia slovenského veľkorovnianskeho podľa Milana Ferka. Zv. 11. Bratislava: Print-Servis 1997. 141 s.

FRAŇOVÁ, Ľudmila: Lubinský nárečový slovník. Lubina 2006. 107 s.

JANDUŠÍKOVÁ, Lenka – BULÍKOVÁ, Margita: Hori zeľené, vodi studzené: ľudové piesne, kroje, zvyky a tradície z Papradna. Papradno: Obec Papradno 2017. 248 s.

KARABA, Cyril: Krátky slovník nárečia slovenského drahovského podľa Cyrila Karabu. Zv. 27. Bratislava: Print-Servis 2004. 177 s.

Kartotéka Slovníka slovenských nárečí. Dialektologické oddelenie JÚĽŠ SAV.

KOLLÁROVÁ, Magdalena: Jako vipráváme v Bošáci. Bošáca 2021. 128 s.

KOŠTIAL DUBNICKÝ, Vlado – BENECH, Richard: Dubnický nárečový slovník. Dubnica nad Váhom 2011.

KRET, Anton: Krátky slovník nárečia slovenského spišského podľa Dr. Antona Kreta. Zv. 1. Bratislava: Print-Servis 1994. 150 s.

MORAVČÍK, Štefan: Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho jakubovského podľa Štefana Moravčíka. Zv. 7. Bratislava: Print-Servis 1996. 175 s.

ONDREJKA, Kliment: Krátky slovník nárečia slovenského liptovskosliačskeho podľa Klimenta Ondrejku s redakciou Štefana Cifru. Zv. 12. Bratislava: Print-Servis 1997. 593 s.

ONDRIŠ, Ľubomír: Diferenčný slovník lamačského nárečia. Bratislava: Mestská časť Bratislava-Lamač 2010. 157 s.

ORLOVSKÝ, Jozef: Gemerský nárečový slovník. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1982. 424 s.

PALKOVIČ, Konštantín: Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho senického podľa Konštantína Palkoviča. Zv. 9. Bratislava: Print-Servis 1996. 142 s.

ROMAN, Ján: Kokavské nárečie. Martin: Osveta 1974. 88 s.

ŠIMUNOVÁ, Dagmar. Ráno sa mu nesce, večer sa mu ťaží. In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 258 – 262.

ŠIMUNOVÁ, Dagmar. Suknica jej večne visí. In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 324 – 326.

Slovník slovenských nárečí. I. A – K. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.

Slovník slovenských nárečí. II. L – P (povzchádzať). Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1 066 s.

Slovník slovenských nárečí. III. (P-poza – R). Red. Adriana Ferenčíková. Bratislava: Veda 2021. 816 s.

SMATANA, Miloslav. Šťavnato, ale s mierou (O nadávkach v nárečiach). In: Zo studnice rodnej reči 3. Red. K. Balleková – M. Smatana. Bratislava: Veda 2023, s. 252 – 257.

ŠTEFEKOVÁ, Emília. Lábe, Lábe... Lábsky nárečový slovník a všetko krásne, čo s ním súvisí. Skalica 2006. 322 s.

TOMISOVÁ, Eva: Nárečie Starej Turej. Bratislava: Eko-konzult 2018. 159 s.

ROZLIČNOSTI

Paleo diéta, keto diéta alebo paleodiéta, ketodiéta?

V jazykovej poradni sme sa stretli s otázkou, ako správne písať výrazy *ketodiéta/keto diéta* a *paleodiéta/paleo diéta* – spolu ako jedno slovo alebo oddelene.

Najskôr sa budeme venovať podobám *paleo diéta* a *paleodiéta*. Štvrtý zväzok Slovníka súčasného slovenského jazyka (2021) zachytáva výraz *paleo* trikrát. Prefixoidom *paleo-* sa označuje prvá časť zložených slov s významom „dávny, dávnoveký, starý, najstarší" a uvádzajú sa pri ňom príklady *paleobotanika*, *paleolit* a *paleoslavistika*. Nesklonné adjektívum *paleo* má dva významy: 1. „podobný paleolitu, staršej kamennej dobe; založený na princípe paleolitického stravovania, predpokladaného stravovania človeka v paleolite, pri ktorom sa uprednostňovala prírodná strava", napr. *paleo stravovanie*, *paleo životný štýl*, *paleo recepty*, 2. súvisiaci s paleolitickým stravovaním, napr. *paleo centrum*, a hodnotí sa ako hovorové slovo. Do tretice sa heslo *paleo* spracovalo tiež ako hovorové nesklonné substantívum stredného rodu *paleo* s významom „strava, stravovanie podobné predpokladanému stravovaniu človeka v paleolite, pri ktorom sa nekonzumujú priemyselne spracované potraviny a uprednostňuje sa prírodná strava (mäso, ryby, vajíčka, tuky, ovocie, zelenina, oriešky a pod.), paleolitické stravovanie", napr. *vyskúšať si paleo*, *nikdy som o paleo nepočula*. Vo Veľkom slovníku cudzích slov (2008) sa uvádza, že výraz *paleo-* je prvou časťou zložených slov s významom „pravek, praveký, predhistorický, starý, dávny, dávnoveký a pod". Berúc do úvahy len slovníkové výklady, možno konštatovať, že výraz, na ktorý sa spytovali v telefonickej jazykovej poradni, sa nepíše ako jedno slovo, lebo nesúvisí priamo s významom prefixoidu *paleo-*. Ide o slovné spojenie skráteného prídavného mena *paleo* a podstatného mena *diéta – pa-*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

leo diéta. Skrátenina *paleo* sa dozaista prevzala z pôvodného anglického spojenia *paleo diet*, ktoré vzniklo z adjektíva *paleolithic* a substantíva *diet*. Z frekvencie dokladov v korpuse[1] vyplýva, že prídavné meno *paleo* v spojení *paleo diéta* je výrazne častejšie ako zloženina *paleodiéta*, a to aj v prípade spojení s inými podstatnými menami, napr. *paleo strava*, *paleo výživa*, *paleo potravina*, *paleo stravovanie*, *paleo recept*, *paleo životný štýl*.

Slová *ketodiéta* ani *keto* sa v slovníkoch doteraz nespracovali. Aby sme mohli zistiť, či v tomto prípade možno postupovať analogicky, musíme si overiť význam pomenovaní. Podľa elektronického Lexikónu medicíny[2] je plný názov uvedenej diéty *ketogénna diéta*. Ide o diétu obsahujúcu veľké množstvo tukov s minimálnym množstvom proteínov a sacharidov, ktorá vyvoláva *ketózu*, stav charakterizovaný abnormálnou koncentráciou ketolátok v tkanivách a telových tekutinách (porov. heslá *ketogénna diéta* /na stránke sa uvádza pravopisne nesprávne heslo *ketogénný*, ďalej v texte už *ketogénna diéta*/ a *ketóza*) a jej cieľom je zníženie telesnej hmotnosti. Prídavné meno *ketogénny* sme v slovníkoch nenašli. Vo Veľkom slovníku cudzích slov (2008) sa na rozdiel od elektronického terminologického slovníka uvádza adjektívum *ketogenický* s kvalifikátorom lekársky výraz a s vysvetleným termínom *ketogenická diéta* „metóda liečiaca epilepsiu dlhodobou (približne dvojročnou) prísnou diagnostikovanou diétou“. V slovníku cudzích slov sa tiež spracovali slová s prvou časťou *keto-* s významom „súvisiaci s ketónom, ketónový“, napr. *ketolátka*, *ketonémia*, *ketonický*, *ketonúria*, *ketoskupina*.

Adjektíva *ketogénny* a *ketogenický* sa podľa dokladov v korpuse používajú v rovnakom význame, výrazne však prevažuje podoba *ketogénny*, napr. *Klinická štúdia, ktorá by poukazovala na možnosť úplného vyliečenia rakoviny pomocou ketogénnej diéty, neexistuje* (lovcisarlatanov.sk). – *Môže ketogénna diéta spôsobiť nebezpečný stav zvaný ketoacidóza?* (zapiskynutriholicky.wordpress.com). Na slovné spojenie *ketogenická diéta* je menej dokladov, napr. *Opakujeme, že paleo ani ketogenická diéta by nemali byť „mäsové“, ale predovšetkým „zeleninové“ diéty* (paleo.sk). Častejšie ako

[1] Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚĽŠ SAV, v. v. i. [cit. 31. 1. 2024].

[2] Dostupný na stránke vydavateľstva Asklepios http://datasolution.sk.

spojenie *ketogenická diéta* sa v korpuse vyskytujú doklady na slovné spojenie *ketónová diéta*, napr. *Ja som sa rozhodol vyskúšať jeden z tých reálnych* [spôsobov]*, ktorý je postavený na vedeckých poznatkoch – ketónovú diétu alias ketodiétu* (imunita.online). – *V ketónovej diéte sa za deň nesmie prijať viac ako 40 g sacharidov, aby bol organizmus stále vo vysokej ketóze* (ketofit.sk). Slovo *keto* v spojení *keto diéta* je skrátená podoba adjektíva *ketogénny*, resp. *ketogenický*, čo podporuje písanie daného spojenia oddelene ako v prípade výrazu *paleo diéta*.

V korpuse sme overovali aj frekvenciu písania výrazov *keto diéta* a *ketodiéta*. Z prieskumu vyplynulo, že v súčasnosti používatelia preferujú písanie dvojslovného výrazu *keto diéta* (733 dokladov oproti 332 dokladom jednoslovného výrazu *ketodiéta*). Zdá sa teda, že slovo *keto* sa funkčne používa ako nesklonné adjektívum (podobne ako *paleo*). Kým výraz *paleo* funguje aj ako substantívum, a to pomerne často, *keto* sa dnes ako nesklonné podstatné meno stredného rodu využíva len okrajovo. V korpusových textoch sme našli niekoľko dokladov, napr. *Bolo by veľmi zaujímavé robiť si takýto denník, aj keď prejdete na keto znovu* (martinchudy.sk). – *Ketogénna diéta alebo keto ako štýl stravovania je niečo, o čom sa popísalo mnoho* (fitcul.trefresher.sk).

Napriek vyššej frekvencii dokladov na písanie výrazov *paleo diéta* a *keto diéta* oddelene spôsobené aj vplyvom pôvodného anglického pravopisu odporúčame písať ich ako zloženiny s prefixoidmi *paleo-* a *keto-* – *paleodiéta* a *ketodiéta*. Pre slovenčinu je prirodzené, že tento typ pomenovaní sa píše ako jedno slovo, možno však akceptovať aj dvojslovné písanie výrazov *paleo diéta* a *keto diéta*. Predpokladáme, že vzhľadom na rozšírenie v jazykovej praxi sa v budúcnosti do slovníkov zaradí aj hovorové neohybné adjektívum *keto* (ako *paleo*).

Judita Páleníková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Pn. Ved. red. A. Jarošová, Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2021. 1 128 s.

ŠALING, Samo – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana: Veľký slovník cudzích slov. 5., revidované a doplnené vydanie. Bratislava – Prešov: Vydavateľstvo SAMO 2008. 1 184 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

http://datasolution.sk/index.php?page=enc&znak=K&cs=59 [cit. 5. 4. 2024].

SPRÁVY A POSUDKY

Cenná kniha o výnimočnej vedeckej osobnosti

linea recta brevissima
priamo najbližšie k pravde

[KAČALA, Ján: Ľudovít Novák v zápasoch o slovenčinu. Bratislava: LÚČ. Ústav dejín kresťanstva 2023. 56 s.]

Na začiatku tohto textu treba jednoznačne konštatovať, že kniha s uvedeným názvom je veľmi cenným a jasným prínosom nielen pre historickú a súčasnú slovenskú jazykovedu, lež spoločensky aj širšie, o čom sa zmienime v nasledujúcich častiach jej recenzie. Autorom knihy je profesor Ján Kačala, súčasný jazykovedec jednoznačne patriaci do radu najvýznamnejších slovenských jazykovedcov v najnovších dejinách slovenskej jazykovedy, vysokoškolský pedagóg, systémovo a systematicky pracujúci človek s evidentnými zásluhami v bádaní a prenášaní vedeckých poznatkov o slovenskom národnom jazyku s dôrazom na spisovnú slovenčinu do školskej, inštitucionálnej i každodennej jazykovokomunikačnej praxe. Jeho vedeckovýskumný záber zasahuje takmer všetky oblasti národného jazyka vrátane dejín spisovného jazyka, jeho normy a kodifikácie; osobitne treba uviesť Kačalove široko – doma i v zahraničí – uznávané vedecké výsledky výskumu syntaktickej štruktúry vety, jej intenčných štruktúr a gramatickej perspektívy s akcentom na vstup sémantiky do opisu a výkladu vetnej stavby slovenského jazyka. Na tomto mieste treba dodať, že je autorom desiatok monografií, enumeračne ide o tridsať kníh, a počet vedeckých štúdií presahuje číslo päťsto.

Monografia Jána Kačalu o Ľudovítovi Novákovi hodnotovo nadväzuje na jeho predchádzajúcu a nedávno vydanú knihu o osobnostiach slovenskej jazykovedy v časovom rozmedzí prvých desaťročí predchádzajúceho sto-

ročia (Czambel, Škultéty, Bartek, Pauliny, Ružička, Horecký...); v nej dominantne vystupuje osobnosť Ľudovíta Nováka. Všetky tematicky dôležité a zistené údaje z tejto knihy funkčne využil v posudzovanej monografii na podrobnejší opis a výklad jednoznačných Novákových zásluh a predovšetkým (v celoštátnom a celonárodnom význame a zmysle) výsledkov v jeho ustavičných „zápasoch o slovenčinu". Ján Kačala sa v knihe zameriava na stĺpové deje, javy, udalosti a najmä okolnosti, ktoré vyvolali permanentné Novákove snahy o svojbytnosť slovenčiny, najmä jej spisovnej formy na pozadí – a to je z hľadiska poznania pertraktovaných tém azda najdôležitejšie – historických dobových súvislostí.

Po úvodnom študentskom profile Ľudovíta Nováka s názvom *Osobnosť a vedecké dielo Ľudovíta Nováka* (s. 6 – 8), v ktorom sa dozvedáme o rokoch a miestach jeho vysokoškolských štúdií (1927 – 1932 na Karlovej univerzite v Prahe, kde sa stal ešte ako študent členom významného a najmä v Európe známeho Pražského lingvistického krúžku, následne bol dva roky na študijnom pobyte v Paríži), nasleduje ďalšia téma, v ktorej sa autor monografie zameriava na vybrané oblasti zo synchrónnej a diachrónnej fonológie a na dejiny slovenského jazyka (s. 8 – 10).

Z jazykovedných disciplín sa autor publikácie na prvom mieste venuje dosahu a vplyvu Novákových prác na ďalší rozvoj slovenskej jazykovedy v priestore synchrónnej a diachrónnej fonológie, podrobne rozvádza a vysvetľuje jeho zásadné prínosy vo výklade početných hláskových vývinových procesov a ich súvekých výsledkov v slovenčine a osobitne v strednej slovenčine. Predovšetkým Novákovou zásluhou dnes vieme, že práve ona – v podobe *kultúrnej strednej slovenčiny* – sa stala pre Ľudovíta Štúra východiskom jeho kodifikačného činu roku 1843. Autor tu osobitne zdôrazňuje veľmi dôležitú Novákovu teóriu o rozdielnosti a uplatnení spoluhláskovej mäkkostnej korelácie v západnej a východnej slovenčine a samohláskovej mäkkostnej korelácie v juhovýchodnej strednej slovenčine. Novákove výklady o týchto vývinových hláskových javoch nájdeme v jeho vrcholnom diele *K najstarším dejinám slovenského jazyka* (kniha vyšla oveľa neskôr, než bol hotový jej rukopis; tu poznamenávame, že nielen knihy majú svoje osudy, lež aj rukopisy – je to aj dnes zaujímavý fragment z jeho vedeckého života). Význam Novákovej fonologickej teórie neskôr, ako je známe, explicitne potvrdil jeho pokračovateľ Eugen Pauliny vo vynikajúcom vedeckom

diele *Fonologický vývin slovenčiny* (1963). Na týchto miestach Ján Kačala konštatuje Novákove zásluhy vo výklade dejín spisovnej slovenčiny spojené s vysokým hodnotením Ľudovíta Štúra ako jazykovedca. Jednoznačne vyznieva Kačalovo konštatovanie, že Ľudovít Novák je zakladateľom slovenskej fonologickej školy; tu sa opiera o súbor jeho vedeckých príspevkov s názvom *Fonológia a štúdium slovenčiny* ako základnej a východiskovej fonologickej teórie pre ďalšie výskumné generácie.

Nasledujúcou stručnou a výstižnou (práve výstižnosť je podstatným znakom sledovanej Kačalovej knižky) kapitolou je *Obraz súvekej jazykovej situácie slovenčiny.* Na začiatku tejto state autor zdôrazňuje širší tematický záber dnes už takmer legendárneho Novákovho diela *Jazykovedné glosy k československej otázke* (Matica slovenská 1935). Ján Kačala akcentuje ťažiskové témy súvisiace so vzťahmi Čechov a Slovákov žijúcich v podmienkach spoločného štátu (od roku 1918); upozorňuje, že tieto vzťahy Novák vidí nielen cez prizmu jazykovedca (tu treba zdôrazniť Novákove znalosti nielen z jazykovedy), lež aj širšie – z národno-štátoprávnych, kultúrnohistorických, spoločensko-ideologických a vzdelávacích oblastí. V nepriaznivom období čechoslovakizmu boli pre Slovákov priam životodarné Novákove otvorené hlasy o samostatnosti a svojbytnosti slovenského národa vychodiace jedine z jeho vôle a podobne je to aj pri posudzovaní otázky samostatnosti jeho jazyka, teda slovenského jazyka. Na týchto miestach Ján Kačala konštatuje, že životnou cestou (mladého) Ľudovíta Nováka bol ustavičný zápas o samostatnosť slovenského národa a samostatnosť jeho národného a spisovného jazyka. Na bližšie poznanie všetkých rozhodujúcich faktorov týkajúcich sa globálnych vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi, pravdaže, najmä v štátoprávnom nároku Slovákov a ich jazyka, by bolo treba viac textového priestoru; kniha Jána Kačalu je presvedčivým dôkazom toho, čo Ľudovít Novák vo vtedajších sociálnopoliticky ťažkých časoch pre Slovákov urobil. Novákove jazykovedné glosy to jednoznačne potvrdzujú. Aj či najmä v tom je Kačalova kniha pre súčasného slovenského čitateľa cenná a užitočná a nemala by chýbať vo vzdelávacích a kultúrnych inštitúciách.

Bolo by chybou obísť v recenzii Kačalovej knihy veľmi dôležitú časť týkajúcu sa Novákových snáh a úsilí vychádzajúcich z jeho osobných presvedčení o potrebe reformy slovenského pravopisu; dokazujú to jeho štúdie

K problému reformy československého pravopisu (1931), *Ľudovít Štúr a fonetický pravopis* (Slovenská reč 1935/36) a *K reforme slovenského a českého pravopisu* (1981). Autor konštatuje, že Ľudovít Novák mieril, okrem iného, najmä na odstránenie nadbytočného písmena ypsilon zo slovenskej pravopisnej sústavy; vo svojich reformných zásadách sa Novák opieral o Antona Bernoláka a najmä (to treba zdôrazniť) o Ľudovíta Štúra a jeho racionálnu a všetkým Slovákom vyhovujúcu pravopisnú sústavu bez ypsilonu. Aj napriek tomu, že dokázal neopodstatnenosť konzervatívnych a historizujúcich zásad M. M. Hodžu a jeho vplyv na M. Hattalu (ktorý Hodžu automaticky vo všetkom priam „kopíroval"), jeho presvedčivé návrhy na vynechanie ypsilonu zo slovenského pravopisu v nasledujúcich rokoch a v rozličných komisiách neprešli.

V ďalšej kapitole knihy sa Ján Kačala stručne zaoberá Novákovou teóriou trinárnych lineárnych útvarov v podobe začiatok – stred – koniec a ich vzájomných vzťahov (na princípe koniec je znakom začiatku), nulovou morfémou a nulovou syntagmou, o ktorých autor knihy konštatuje, že „... ide o vedecky náročné, niekedy aj exkluzívne témy, ktorým sa v slovenskej jazykovede málokto iný sústavnejšie zaoberal" (s. 15).

Tematicky podrobne je rozvrstvená kapitola knihy venovaná jazykovej situácii na Slovensku v 30. rokoch 20. storočia; Ján Kačala slovenskú jazykovú situáciu komplexne hodnotí na pozadí (už spomínaných) vzťahov Čechov a Slovákov, z ktorých zdôrazňuje 1. zákonodarnú stránku postavenia slovenčiny ako národného jazyka slovenskej časti republiky, 2. pripravenosť (nepripravenosť) slovenčiny na plnenie jej spoločensko-kultúrnych úloh, 3. „... vzájomný vzťah slovenskej ‚vetvy' a českej ‚vetvy' štátneho československého jazyka v teórii a praxi"; kým na českej strane a rovnako aj v mysliach niektorých čechoslovakistov panovala „predstava o jednote československého jazyka, slovenská strana bránila myšlienku samostatnosti slovenčiny ako národného jazyka Slovákov" (s. 19 – 20). Štvrtý rozmer jazykovej situácie na Slovensku vtedajších rokov autor vidí v úvahe o jestvovaní alebo nejestvovaní vedeckej ustanovizne starajúcej sa o spisovný jazyk a jeho vedecký výskum. Pripomína historicky overený fakt, že úlohu a funkciu vedeckej ustanovizne vo vtedajšom čase veľmi dobre plnila Matica slovenská a jej jazykový odbor, v ktorom pôsobil práve Ľudovít Novák ako jeho garant. A nakoniec v piatom rozmere vidí „mieru poznania spisovnej

slovenčiny zo strany jej praktických používateľov“ (s. 20), no správne podčiarkuje, že jazykové (po)vedomie Slovákov bolo oslabené najmä vinou nedostatočného či miestami takmer nulového (pozn. F. R.) vtedajšieho školského jazykového vzdelávania, a tak sa na Slovensku hovorilo či dokonca aj písalo „československou miešaninou“ (s. 21) alebo (najmä v súvislých južných častiach Slovenska od západu na východ, pozn. F. R.) maďarsko-slovenskou miešaninou. Napriek tomuto stavu sa, ako autor knihy konštatuje, situácia postupne zlepšovala. V týchto súvislostiach sa dotýka aj statusu prvých *Pravidiel slovenského pravopisu* (1931) orientovaných (najmä „zásluhou“ českého profesora Václava Vážneho) výrazne čechoslovakisticky.

Čitateľ Kačalovej knihy nájde aj doposiaľ azda najpodrobnejší rozbor Novákovho diela *Jazykovedné glosy k československej otázke*, o ktorej som sa už v tomto texte zmienil, no opätovne treba pripomenúť, že Ľudovít Novák v súvislosti s touto problematickou otázkou musel zápasiť (lebo tak chcel) s ústredným problémom a témou – čo je to československá otázka s dôrazom na dve odlišné ideológie – ideológiu československú a ideológiu slovenskú. Kačalove výklady tu vyznievajú jednoznačne v prospech toho, v čom, ako, s kým a najmä prečo Ľudovít Novák zápasil – boli to zápasy o samostatnosť slovenčiny a samostatnosť slovenského národa. Týmto otázkam sa Novák venoval v osobitnej štúdii *Význam spisovnej slovenčiny pre národnú ideológiu*, pričom v nej zanechal pre súčasníkov (nielen jazykovedcov) jedno zo svojich zásadných konštatovaní, že jazyk je sociálny jav spojený so životom spoločnosti a jej ľudí, lebo keď Slovák povie – „... samostatný jazyk alebo samostatný národ, to je z jeho stanoviska platné, aj keby sa veda proti tomu akokoľvek stavala“ (s. 26). Práve na tomto mieste sa funkčne vraciam k Novákovej celoživotnej a sústavnej snahe odstrániť grafému ypsilon zo slovenského pravopisu, preto znova opakujem jednu z ústredných hodnotových téz Ľudovíta Nováka, ktorá hovorí, že jazyk je sociálny jav, a rovnako aj ďalšiu – pravopis nie je jazyk. Aj keď Novákovi táto snaha nevyšla, jeho tézy stále platia; aj autor tejto recenzie je presvedčený, že tak, ako platili a platia všetky Novákove argumenty na prospech samostatnosti slovenského národa a jeho slovenského jazyka vrátane spisovnej slovenčiny, tak aj v súčasnosti platia jeho argumenty v neprospech zbytočného a pravopis komplikujúceho písmena – znaku či grafémy – ypsilonu, ktorý treba zo slovenského pravopisu vynechať. Spoločensko-vedeckých dôkazov na

to bolo i je dosť, lebo hodžovsko-hattalovská reforma a jej prijatie nebolo dobrým počinom.

Na záver tejto časti textu zdôrazním to, čo Ján Kačala píše v poslednej kapitole knihy. Akademik Ľudovít Novák sa ako prvý slovenský jazykovedec systematicky venoval otázkam československej, českej a slovenskej jazykovej politiky a vtedajšej jazykovej situácie, národno-jazykovej samostatnosti a systémovo a systematicky presadzoval, aby sa v prípade samostatnosti slovenského jazyka uplatnilo jazykové zákonodarstvo. V posledných častiach knihy sa Ján Kačala venuje aj otázkam Novákových úsilí v nových spoločenských situáciách (od s. 45 a n.).

Ľudovíta Nováka a Jána Kačalu dávam do potenciálnej paralely pomocou metafory súvisiacej s naším národným a spisovným jazykom – slovenčinou. Ľudovít Novák musel, bo tak chcel, národnoreprezentačnú, a teda vzácnu „rastlinu“ vo vtedajších nepriaznivých „poveternostných“ podmienkach (za)sadiť, dbať o ňu nielen preto, aby sa ujala a naďalej sa životne rozvíjala, ale aj preto, aby bola našou národnou a reprezentačnou rastlinou; Ján Kačala ju dnes svojimi vedeckovýskumnými a publikačnými aktivitami chráni, kultivuje, zásobuje teplom, svetlom i vodou. Robí tak akiste (aj) preto, lebo vie, že na jej tele sú aj miesta, ktoré treba preventívne, systémovo a systematicky sledovať. Akademik Ľudovít Novák si takúto knihu (konečne) jednoznačne zaslúžil a Jánovi Kačalovi nám prichodí poďakovať sa za túto prácu nielen v mene slovenských jazykovedcov, lež aj širšie – v mene Slovenska a Slovákov.

(A celkom nakoniec – okrajovo, no v týchto súvislostiach vecne uvádzam ešte toto: Ľudovít Novák bol mojím školiteľom v oblasti všeobecnej jazykovedy a dejín slovenského jazyka, naše stretnutia boli časté a nielen pracovné, lež neraz aj súkromné – ale to je už iná téma. Azda aj preto som túto knihu z úcty k nemu a so záujmom prečítal a posúdil).

František Ruščák
Prešov

Vladimír Benko, programátor a jazykovedec, oslavuje ďalšie jubileum

Keď začneme v databáze lingvistických časopisov vydávaných Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV vyhľadávať meno Vladimír Benko, možno až prekvapivo často narazíme na kolokát „programátor“. Niežeby toto slovo nezastrešovalo aj tie pracovné činnosti, ktorými V. Benko, aktuálne vedecký pracovník v oddelení súčasnej lexikológie a lexikografie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, bol alebo ešte stále je zapojený do najrôznejších lingvistických projektov, no označenie nášho jubilanta ako „programátora“ považujeme za veľké zjednodušenie toho, čím všetkým prispieva k rozvoju počítačového spracovania jazyka, korpusovej lingvistiky a počítačovej lexikografie.

Po hlbšom začítaní sa do textov, v ktorých sa meno V. Benka objavuje, samozrejme, zistíme, že ani ich autori jubilanta nevnímajú iba ako programátora, no plnohodnotne reflektujú celú šírku znalostí a vedomostí, ktorými obohacuje slovenskú lingvistiku. Za všetky takéto texty spomeňme tie, ktoré vznikli pri príležitosti jeho predchádzajúcich jubileí – *Jubilant Vladimír Benko* (Ondrejovič, 2004), *Jubilujúci Vladimír Benko alebo O blahodarnom vplyve niektorých inžinierov na jazykovedu* (Jarošová, 2004), *Vladimír Benko znovu jubiluje* (Ondrejovič, 2014), *Vladimír Benko – poobhliadnutie sa za jubilantovým desaťročím* (Ivanová – Sokolová, 2014). V nich sa totiž okrem vedeckovýskumného rozmeru zdôrazňujú aj osobnostné kvality, vďaka ktorým je spolupráca s V. Benkom nielen odborne zmysluplná, ale aj ľudsky hodnotná.

Hlavné línie profesionálnej cesty jubilanta sú relatívne jasne a podrobne opísané v už uvedených textoch. Žáner jubilejného článku nám však určuje ich s odstupom jedného desaťročia aspoň v základných kontúrach priblížiť opäť a doplniť o nové, aktuálne údaje, keďže jubilant zo svojho neúnavného nasadenia nepoľavil ani v poslednom období.

V. Benko sa narodil 28. apríla 1954 v Liptovskom Mikuláši a vyrastal v Nitre. V rokoch 1972 – 1978 študoval na Elektrotechnickej fakulte Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave odbor technická kybernetika. Začiatky jeho profesionálnej kariéry sa spájajú s Ústavom pre informácie a riadenie kultúry v Bratislave (1978 – 1980), kde sa venoval softvérovému

inžinierstvu, a neskôr s Výpočtovým strediskom a Informačným centrom SAV (1980 – 1992), kde už svoju pozornosť upriamil na textové databázy a počítačové slovníky. Od roku 1990, keď začal pôsobiť aj v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV, bol členom pracovnej skupiny počítačovej lingvistiky, ktorú viedol J. Horecký. V roku 1996 stál pri zrode oddelenia spracúvania lingvistických dát a v roku 2001 v spolupráci s A. Jarošovou pripravil na rokovanie vlády návrh projektu korpusového pracoviska Jazykovedného ústavu, pričom výrazné zásluhy má aj na postupnej komputerizácii a informatizácii tejto inštitúcie. Ako výskumný a pedagogický pracovník pôsobil v Laboratóriu počítačovej lingvistiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1992 – 2010), ktoré istý čas aj viedol, a od roku 1998 až do súčasnosti vyučuje základy korpusovej lingvistiky na UNESCO Katedre plurilingválnej a multikultúrnej komunikácie Univerzity Komenského v Bratislave. V roku 2016 sa „papierovo" stal okrem programátora aj jazykovedcom, keď na Univerzite Komenského v Bratislave (školiacim pracoviskom bol Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV) v odbore slovenský jazyk úspešne obhájil dizertačnú prácu *Tvorba webových korpusov a ich využitie v lexikografii.* V. Benko bol teda bezprostredne prítomný pri všetkých dôležitých momentoch vývoja slovenskej počítačovej a korpusovej lingvistiky.

Meno V. Benka nachádzame predovšetkým v tých lingvistických počinoch a projektoch, v ktorých je zreteľný aplikačný rozmer a praktický presah. Možnosti využitia prostriedkov počítačovej lingvistiky pri opise jazykového systému ukázal najmä v oblasti morfológie, čoho výsledkom sú dve monografie vytvorené v spoluautorstve s J. Hašanovou a E. Kostolanským – *Počítačové spracovanie slovenského jazyka. Morfológia podstatných mien* (1998) a *Model morfologickej databázy slovenčiny. Počítačové spracovanie* (2004). V týchto publikáciách sa vymedzujú morfologické paradigmy flektívnych slovných druhov, ktoré sa dnes využívajú pri tvorbe slovníkov či pri morfologickej anotácii korpusov. Z oblasti počítačovej podpory pri vyučovaní cudzích jazykov spomeňme napríklad štúdie *Jazykové zdroje: cudzie jazyky „mono-" i multimediálne* (1999), *Web Corpora and Language eaching* (2010), z oblasti prekladu terminológie napríklad participáciu na *Slovensko-anglicko-francúzsko-nemeckom slovníku k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky* (2008, 2009) či na publikácii *Učenie*

sa, vyučovanie a hodnotenie cudzích jazykov v terminologickom rámci. Slovník termínov k Spoločnému európskemu referenčnému rámcu pre jazyky (2010).

Dominantnou oblasťou pôsobnosti V. Benka je však nepochybne počítačová lexikografia. Správou lexikálnych databáz, tvorbou editačných a validačných programov, programov na transformáciu textov do výsledných tlačových formátov a navrhovaním rozličných nielen technických, ale aj jazykových zlepšení sa spája so všetkými slovníkovými dielami, ktoré za posledné desaťročia vznikli v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV – so *Slovníkom slovenských nárečí*, s *Historickým slovníkom slovenského jazyka*, s *Krátkym slovníkom slovenského jazyka*, so *Synonymickým slovníkom slovenčiny* a so slovníkovou časťou *Pravidiel slovenského pravopisu*. Práca V. Benka na lexikografických projektoch sa neobmedzuje len na produkciu Jazykovedného ústavu. V spolupráci s prešovskými kolegami M. Sokolovou, G. Moškom a F. Šimonom stojí za *Morfematickým slovníkom slovenčiny* (1999) a s M. Sokolovou, B. Czéreovou, M. Ivanovou, G. Moškom, M. Ološtiakom, F. Šimonom a K. Vužňákovou za *Slovníkom koreňových morfém slovenčiny* (2005, 2007, 2012). So Slovenským pedagogickým nakladateľstvom spolupracoval napríklad pri príprave slovníka *Password – anglického výkladového slovníka so slovenskými ekvivalentmi* (1993), *Rusko-slovenského frazeologického slovníka* (1998) či *Paronymického slovníka* (1999). Ako dátový administrátor pracoval na *Webster's New English Dictionary* (2004) a *Webster's New Spanish-English English-Spanish Dictionary* (2004).

V súčasnosti má V. Benko svoje nezastupiteľné miesto v kolektíve *Slovníka súčasného slovenského jazyka.* Vďaka jubilantovi sa pri príprave tohto lexikografického diela využívajú najmodernejšie počítačové nástroje používané aj v takých prestížnych svetových vydavateľstvách, ako sú Oxford University Press, Cambridge University Press, Harper Collins, Macmillan a pod. Zmieniť sa treba najmä o programovom nástroji *Word Sketch Engine* spoločnosti Lexical Computing, ktorý adaptoval na slovenčinu a autorskému kolektívu slovníka slúži na vyhľadávanie na morfologickú a kolokačnú analýzu korpusových zdrojov. Rovnako významné je vytvorenie tzv. *LexiCorpu*, lexikografického portálu umožňujúceho priame vyhľadávanie v slovníkových zdrojoch (ktoré vznikli na pôde JÚĽŠ SAV), čo zásadným spôsobom uľahčuje, zrýchľuje a systematizuje lexikografickú prácu

(bližšie k tomu v štúdiách *LexiCorp: Corpus Approach to Presentation of Lexicographic Data*, 2019, *Horeckého Projekt bázy dát slovenského jazyka, Slovníkový portál JÚĽŠ SAV a portál LexiCorp*, 2022). V. Benko je zároveň autorom grafického dizajnu hesla v tomto slovníku, ktorého jednotlivé zväzky ocenila Jednota prekladateľov a tlmočníkov v súťaži Slovník roka (2008, 2011, 2021).

Z hľadiska budovania korpusov nemožno nespomenúť ani webové korpusy *Aranea*, systematicky tvorené od roku 2013. Portál momentálne ponúka väčšie i menšie webové korpusy dvadsiatich siedmich jazykov (arabčina, bulharčina, čínština, čeština, dánčina, holandčina, angličtina, estónčina, fínčina, francúzština, gruzínčina, nemčina, maďarčina, taliančina, latinčina, lotyština, nórčina, perzština, poľština, portugalčina, rumunčina, ruština, slovenčina, španielčina, švédčina, ukrajinčina, uzbečtina). Kolekcia týchto korpusov spolu s kompatibilnými kolokačnými gramatikami bola prevzatá na používanie na Masarykovej univerzite v Brne, na Karlovej univerzite v Prahe a na Univerzite Pompeu Fabra v Barcelone. O tvorbe týchto korpusov píše v štúdii *Aranea: Yet another Family of (Comporable) Web Corpora* (2014), za ktorú v roku 2020 získal ocenenie Predsedníctva SAV za špičkovú publikáciu s mimoriadne vysokým počtom citácií.

Východiská, princípy a problémy počítačovej lexikografie V. Benko pravidelne analyzuje vo vedeckých článkoch a publikáciách, napríklad *Počítačová podpora tvorby výkladového slovníka* (1999), *Počítačová podpora slovenských lexikografických projektov – retrospektívny pohľad* (2001), *Compatible Sketch Grammar Experiment* (2013) či *Lexicographic Lightweight Markup Language* (2018). V rámci svojej špecializácie stále navštevuje mnohé zahraničné pracoviská rozvíjajúce aktuálne témy daného vedného odboru, kde dokáže nadväzovať cenné kontakty, z ktorých čerpá nielen on sám, ale aj celé jeho pracovné okolie. Jubilant bol riešiteľom viacerých medzinárodných projektov, z ktorých významné bolo najmä jeho zapojenie do *Transeurópskej infraštruktúry jazykových zdrojov* (TELRI I, 1995 – 1997; TELRI II, 1999 – 2001). V súčasnosti pôsobí ako člen užšieho riadiaceho výboru medzinárodného projektu *Európska sieť elektronickej lexikografie*, ktorého cieľom je vybudovanie európskeho lexikografického portálu sprístupňujúceho sieť elektronických slovníkov. Zároveň je pravidelne prizývaný do vedeckých rád lingvistických časopisov, vedeckých vý-

borov konferencií a vedeckých orgánov výskumných inštitúcií. Ako kvalifikovaný odborník v oblasti počítačovej a korpusovej lingvistiky a nadšenec moderných jazykových technológií sa zúčastňuje aj na rôznych popularizačných podujatiach, kde predstavuje možnosti počítačovej podpory výskumu jazyka, využívanie korpusov, databáz a elektronických slovníkov.

Každý, kto V. Benka pozná, vie, že celé tie roky robí svoju prácu poctivo, s oduševnením, s nadšením a vždy s ochotou pomôcť. Nerobí veci preto, aby boli, ale preto, aby boli využiteľné, využité a využívané. Jubilant svedomitou prácou zmenil charakter svojho vedného odboru, bol pri tom, keď sa prechádzalo od rukopisov k úplným elektronickým dokumentom, od kartoték k veľkým korpusovým databázam. Aj vďaka V. Benkovi dokáže slovenská počítačová a korpusová lingvistika držať krok s poprednými zahraničnými pracoviskami a Jazykovedný ústav Ľ. Štúra je tak rešpektovaným vedeckým partnerom. V. Benko je nepochybne aj programátor. No programátor, ktorý dôsledne rozumie jazyku. A zďaleka nie iba tomu nášmu.

Všetko dobré, Vlado!

Natália Kolenčíková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

SPYTOVALI STE SA

***Odbočovať* či *odbáčať*? –** „Zaujímal by ma Váš názor na sloveso *odbáčať*. Počul som ho už niekoľkokrát, no nie som si istý, či ide o spisovné slovo. Nemalo by to byť *odbočovať*?“

Otázku na sloveso *odbáčať* sme dostali do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra viacero ráz. Niektorým sa tento slovesný tvar nepozdáva, iní majú pochybnosti preto, že sloveso *odbáčať* nenašli ani v poslednom zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (O – Pn, 2021). Treba však povedať, že Krátky slovník slovenského jazyka v 5. vydaní z r. 2020 už toto sloveso zachytil.

Podľa dokladov v Slovenskom národnom korpuse[1] sa sloveso *odbáčať* začalo používať ako nedokonavý náprotivok dokonavého slovesa *odbočiť* popri nedokonavej podobe *odbočovať* približne pred štvrťstoročím a nemusíme sa mu vyhýbať. Má oporu v iných analogických prípadoch, keď nedokonavé sloveso vzniklo z dokonavého slovesa alternáciami hlások v koreni slova, napr. *streliť – strieľať, hodiť – hádzať, zatočiť – zatáčať, pretočiť – pretáčať, vytlačiť – vytláčať*, ale takisto v prípadoch, keď k jednému dokonavému slovesu sa tvoria dve variantné podoby nedokonavého vidu, a to s alternáciami v koreni slova a s príponou *-ovať* alebo *-ávať/-avať/-iavať* (táto prípona vyjadruje navyše aj opakovanosť, frekventovanosť deja), porov. *doplniť – dopĺňať/doplňovať; spojiť – spájať/spojovať; odpojiť – odpájať/odpojovať; narušiť – narúšať/narušovať; obsypať – obsýpať/obsypávať; nahradiť – nahrádzať/nahradzovať; zahrnúť – zahŕňať/zahrnovať; spracovať – spracúvať/ spracovávať; odmaľovať – odmaľovávať/odmaľúvať*. K niektorým dokonavým slovesám existuje viacero variantných nedokonavých podôb, napr. *pridržať – pridŕžať/pridržiavať/pridržovať; obhrýzť – ob-*

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

[1] Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov a slúži potrebám pracovníkov JÚĽŠ SAV.

hrýzať/obhryzávať/obhryzovať; odbehnúť – odbehovať/odbehávať/odbehúvať/odbiehať.

Novotvar *odbáčať* vznikol analogicky podľa slovies *zabáčať* a *vybáčať*, čo sú varianty nedokonavých slovies *zabočovať* a *vybočovať* k dokonavým slovesám *zabočiť* a *vybočiť*. Variantné tvary *zabáčať* a *vybáčať* sa doplnili do 3. vydania Krátkeho slovníka slovenského jazyka v r. 1997 a do 2. vydania Pravidiel slovenského pravopisu v r. 1998.

V Slovenskom národnom korpuse má sloveso *odbáčať* až 2 549 výskytov, frekventovanejšia je však podoba *odbočovať* s 15 572 dokladov. Uvedieme niekoľko ukážok jeho používania: *Pred Trenčínom odbáčame na diaľnicu hore do Žiliny. – Niektorí používajú autobusový pruh pri odbáčaní len na nevyhnutný čas. – Pred príchodom do Bukovca uvidíte najskôr cestu odbáčajúcu smerom vpravo a za ňou cintorín. // Príjemne prekvapila kompozíciou – rada sa vracia, odbáča, občas predbieha udalosti, aby vyrozprávala iný dej, niekedy zas niečo zopakuje, lebo je to dôležité. – Už som sa zamotal, odbáčam úplne od témy.* V prvej skupine citácií sa sloveso *odbáčať* používa vo význame „vykonávať pohyb iným smerom“, v druhej vo význame „odchyľovať sa od témy“.

Záver: Sloveso *odbáčať* vzniklo ako variantný nedokonavý tvar slovesa *odbočiť* popri dosiaľ používanému a lexikograficky zachytenému tvaru *odbočovať*. Ide o analogický postup, ktorý sa uskutočnil súbežne so slovesami *zabáčať* a *vybáčať* odvodenými od dokonavých slovies *zabočiť* a *vybočiť*. Výsledkom sú dvojice variantných nedokonavých slovies *zabočovať/zabáčať, vybočovať/vybáčať, odbočovať/odbáčať*. Sloveso *odbáčať* je pravidelne utvorené a z hľadiska spisovnosti nemožno mať proti nemu námietky. Vzhľadom na túto charakteristiku, ako aj na početné doklady v jazykovej praxi (texty na internete i v Slovenskom národnom korpuse) sa sloveso *odbáčať* ako variant nedokonavého slovesa *odbočovať* doplní do Ortograficko-gramatického slovníka slovenčiny a možno predpokladať, že aj do ďalšieho vydania Pravidiel slovenského pravopisu.

Silvia Duchková
Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, v. v. i.

Z WEBOVEJ PORADNE

Konská sila. – Môžu sa v odborných textoch používať aj názvy starších jednotiek? Ako napríklad *konská sila* alebo *ár*?

Používanie starších názvov jednotiek fyzikálnych a technických veličín, napr. *konská sila, atmosféra, kalória, ár,* nemožno posudzovať iba z hľadiska jazykovej správnosti. Niektoré z nich sa i dnes, po vyše tridsiatich rokoch od zmeny bežne používajú a sú spracované v aktuálnych výkladových slovníkoch (porov. *ár, atmosféra, kalória* vo výkladových slovníkoch). Samozrejme, že v odborných textoch (v učebniciach, v slovenských technických normách, technických dokumentáciách ap.) sa používanie neplatných názvov jednotiek nepripúšťa. Na tie sa však vzťahujú ustanovenia príslušných technických noriem.

***Pri posteľ*?** – Je správne *polož tú knihu k posteli* alebo *polož tú knihu pri posteľ*?

Odpoveď na otázku možno nájsť v Krátkom slovníku slovenského jazyka pri výklade predložky *pri*, kde sa píše, že predložka *pri* sa viaže s lokálom, a nie s akuzatívom. Slovné spojenie *polož tú knihu pri posteľ* je teda nesprávne. Predložka *pri* v spisovnej slovenčine označuje miesto blízko niekoho alebo niečoho, napr. *parkovať pri dome, cítiť teplo pri srdci, znamienko pri oku*. Smerovanie do blízkosti alebo poloha v (tesnej) blízkosti sa v slovenčine vyjadruje predložkou *k*, napr. *sadnúť si k stolu, ísť ku škole, položiť knihu k posteli, poď ku mne.* Slovné spojenia typu *sadnúť si pri stôl, ísť pri školu, položiť pri posteľ, poď pri mňa*, ktoré môžeme počuť v niektorých častiach západného Slovenska (napr. v Ponitrí, v okolí Topoľčian, Partizánskeho, Vrábeľ), sú nárečové, čiže nespisovné.

Pravopis názvu pečiva. – Názov pečiva (žemle) sa píše *kaiserka* alebo *kaizerka*?

Pomenovanie pečiva, na ktoré sa pýtate, pochádza z nemčiny z názvu *Kaiser-Semmel*, resp. *Kaisersemmel*, ktorý sa v slovenčine adaptoval

do podoby so spoluhláskou *z kaizerka* i *kajzerka.* Obe zdomácnené podoby zodpovedajú slovenskému pravopisu, podľa ktorého sa hláska *z* (nemecké slovo *Kaiser* sa vyslovuje [kajzer]) v slovenčine zapisuje písmenom *z*, a uvádzajú sa v Slovníku súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011).

Obkiatňa. – Prosím, objasnite mi význam slova *obkiatňa.*

Názov *Obkiatňa* je doložený v 2. zväzku *Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku* (z r. 1977) ako názov miestnej časti v *Štáľoch,* ktoré sú časťou Novej Bane. V kartotéke oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie nášho ústavu sa názov *Obkiatňa* (aj v podobe *Obkjatňa*) uvádza ako názov obydlia aj kopca v Novej Bani. Pôvod názvu *Obkiatňa* nie je jasný, mohol by súvisieť so slovesom *kadiť* vo význame „dymiť, čmudiť" či s nárečovým slovesom *obkadiť,* z jeho nedokonavej podoby *obkiadzať* vo význame „pôsobiť na niekoho, na niečo dymom, zahaľovať do dymu, okiadzať". Chotárny názov *Obkiatňa* mohol byť teda motivovaný častým zadymením v dôsledku vypaľovania trávy či chrastia v uvedenej oblasti.

Predložka *k* pri vyjadrení časovej hranice. – Je správna predložka *k* v spojení *za obdobie k 30. 6. 2012*?

Vo výkladových slovníkoch sa pri predložke *k, ku* uvádza, že sa ňou vyjadruje „priestorová alebo časová hranica", napríklad *stavbu dohotoviť k 1. januáru*. Aj v spojení, na ktoré ste sa spytovali, možno na vyjadrenie časovej hranice – konca obdobia – použiť predložku *k*, teda *za obdobie k 30. 6. 2012*. Predložka *k* sa používa na vyjadrenie časového ohraničenia (konca) predovšetkým v legislatívnych textoch a v administratívnom štýle. V bežnom jazykovom prejave sa časové ohraničenie deja vyjadruje väčšinou predložkou *do*, napr. *za obdobie do 30. 6. 2012*.

Skloňovanie mena *Táles.* – Ako sa skloňuje grécke meno *Táles*? Zachováva sa v ňom koncové *-es* alebo sa vynecháva?

Grécke meno *Táles* sa v slovenčine skloňuje so zachovávaním koncového *-es*, t. j. *od Tálesa, k Tálesovi, o Tálesovi, s Tálesom.* Koncové *-es* sa zachováva aj v privlastňovacom prídavnom mene, napr. *Tálesova veta, Tálesova kružnica.*

Zdrobnenina od slova *kakao.* – Je správne *kakauko* alebo *kakavko*? A prečo?

V 2. zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka (H – L) z r. 2011 sa ako zdrobnenina k slovu *kakao* uvádza podoba *kakavko.* V praxi sa však používajú obidve podoby *kakavko* aj *kakauko*, pričom frekvencia výskytu v textoch Slovenského národného korpusu aj na internete je približne rovnaká. Podobu *kakavko* možno vysvetliť ako utvorenú zo slova *kakavo*, ktoré je síce nespisovné, ale stretáme sa s ním nielen v hovorených, ale aj v neoficiálnych písaných jazykových prejavoch. Podoba *kakauko* sa opiera o skloňovanie slova *kakao*, presnejšie o tvar datívu a lokálu jednotného čísla *kakau.*

Napriek tomu, že v menovanom slovníku sa uvádza iba podoba *kakavko*, nemožno odmietnuť ani podobu *kakauko*.

Skloňovanie slova *kakao.* – Ako sa skloňuje slovo *kakao* v množnom čísle? *Dve-tri kakaá* sú jasné, ale čo ak ich je *päť*?

Pri podobných nejasnostiach odporúčame využívať elektronickú verziu slovníkov na webovej stránke JÚĽŠ SAV. V rámci hesla *kakao* sa uvádzajú prípony genitívu, datívu a lokálu jednotného čísla aj prípona genitívu množného čísla *-aí*. Genitív plurálu má teda tvar *kakaí*. V bežnej komunikácii sa v prípade kakaového nápoja častejšie používa formulácia *päť šálok/pohárov/hrnčekov kakaa.*

O kakae? – Ako sa skloňuje slovo *kakao* v štvrtom páde? Je správne *o kakae* alebo *o kakau*?

Tvar, o ktorý sa zaujímate, je tvar lokálu (predtým nazývaný šiesty pád). Slovo *kakao* má v lokáli (aj v datíve, predtým v treťom páde) príponu *-u*, čiže tvar *kakau*, čo sa vyznačuje zakončením *-au* pri slove *kakao* v Pravidlách slovenského pravopisu (2000) aj vo výkladových slovníkoch.

Názvy ulíc. – Ktoré pomenovania ulíc sú správne: *Ondrejská/Ondrejovská, Peterská/Petrovská, Štefanská/Štefanovská, Matejská/Matejovská, Jozefská/Jozefovská, Jakubská/Jakubovská, Michalská/Michalovská*?

Neuviedli ste, podľa čoho majú byť pomenované ulice, na ktoré sa spytujete. Ak ide o rodné mená, podľa *Ondreja* bude *Ondrejská ulica*, podľa *Petra*

Peterská ulica, podľa *Štefana Štefanská ulica* a podobne aj *Matejská ulica, Jozefská ulica, Jakubská ulica* a *Michalská ulica*. Prídavné meno *ondrejovský* zodpovedá názvu obce *Ondrejov* a ulica vedúca z alebo do *Ondrejova* by sa nazývala *Ondrejovská ulica*. Podobne *Petrovská ulica* by súvisela s obcami *Petrová, Petrovce, Petrovec* alebo *Petrovo*, *Štefanovská ulica* s obcami *Štefanová, Štefanov, Štefanovce* atď.

Kanoniska* a *kanonistka. – V texte o rehoľníčkach sa mi vyskytlo slovo *kanoniska*. Nemalo by to byť *kanonička*?

Slovo *kanonička* by bol prechýlený tvar od slova *kanonik*, ktorým sa v katolíckej cirkvi označuje kňaz patriaci ku katedrálnej kapitule alebo ku kapitulnému chrámu. Kanonikmi sú teda iba muži. Pomenovanie *kanoniska* je starší názov pre členku komunity rehoľných sestier, ktorá nesie názov *Kanonistky sv. Augustína rehole Notre Dame*. Vzhľadom na to odporúčame v texte používať súčasný názov *kanonistka*.

***Trendi* alebo *trendy*? –** Ako sa píše slovo *trendi/trendy*? Je to spisovný výraz?

Od podstatného mena *trend* sa tvorí štylisticky neutrálne vzťahové prídavné meno *trendový.* V hovorovom štýle sa však používa aj prídavné meno *trendy*, ktoré nemá slovenskú adjektívnu koncovku a neskloňuje sa, podobne ako prídavné mená *sexy* (aj *sexi*)*, grogy, kaki.* Väčšinou ide o prevzaté slová z angličtiny a podľa anglickej grafickej podoby sa zvyčajne píše aj *i/y* na konci týchto slov (porov. angl. *sexy, groggy, khaki, trendy*; mäkké *i* v anglickom slove *khaki* pochádza z urdskej podoby slova *khākī* „majúci podobu prachu, hliny“). Pravopisná podoba s mäkkým *i* sa častejšie uplatňuje v štylisticky príznakových výrazoch, ktoré sa utvorili už v slovenskom jazyku (skracovaním) a väčšinou sa hodnotia ako hovorové alebo slangové, napr. *kriminálny (seriál) – krimi (seriál), sexuálne príťažlivý (muž) – sexi (muž), senzačný (bytík) – senzi (bytík)*. Hoci dnes môžeme v slovenských textoch nájsť popri grafickej podobe *trendy* aj doklady o používaní podoby *trendi* s mäkkým *i*, ktorá je zrejme ovplyvnená prídavnými menami *krimi, sexi, senzi*, odporúčame uprednostňovať podobu *trendy* s ypsilonom. Táto podoba je už v slovenčine zaužívaná.

Kakabus. **–** Odkiaľ, prosím Vás, pochádza slovo *kakabus* a je spisovné?

České slovo *kakabus* vo význame „mrzút, zamračený človek“ pochádza z latinského slova *caccabus* a z gréckeho *kakkabos*, ktoré označujú „začadený hrniec“ (podľa Stručného etymologického slovníka jazyka českého J. Holuba a S. Lyera). V slovenčine namiesto slova *kakabus* máme slová *mrzutec, namosúrenec, namrzenec, mrzút, mrzúň* atď.

Priezvisko *Bukowski.* – Ako mám skloňovať cudzie priezvisko *Bukowski*?

Cudzie priezviská slovanského pôvodu, ktoré majú tvar prídavného mena, skloňujú sa podľa vzoru *pekný: Bukowski, Kinski, Rafalski, Gretzky – Bukowského, Kinského, Rafalského, Gretzkého – Bukowskému, Kinskému, Rafalskému, Gretzkému – s Bukowským, Kinským, Rafalským, Gretzkým.*

Skloňovanie geografického názvu. – Ako sa skloňuje názov *Nižné Kamence*?

Slovenské názvy obcí zakončené na *-ce* sú v slovenčine častejšie pomnožné podstatné mená ženského rodu. So zreteľom na to, že druhá časť názvu *Nižné Kamence* úzko súvisí so všeobecným podstatným menom mužského rodu *kamenec,* resp. s pomnožným podstatným menom mužského rodu *kamence* (doloženým v slovenských nárečiach vo význame „miesto, kde je skálie, štrk“), prikláňame sa ku skloňovaniu názvu *Kamence* ako pomnožného podstatného mena mužského rodu, napr. *z Nižných Kamencov, k Nižným Kamencom, v Nižných Kamencoch* (takéto skloňovanie je aj v miestnom úze). Pre úplnosť dodávame, že *Nižné Kamence* nie sú obec ani časť obce, preto sa tento názov v slovníkoch neuvádza.

PRIPOMÍNAME SI

25. marec 2024

90. výročie narodenia ***Dr. h. c. prof. PhDr. Jána Findru, DrSc.*** – jazykovedca, vysokoškolského učiteľa, verejného a kultúrneho činiteľa. Po štúdiách na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (1957) vyučoval na strednej škole v Lučenci. Od roku 1961 takmer šesť desaťročí činorodo pôsobil v Banskej Bystrici na Katedre slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty a na jej nástupníckych inštitúciách. Jeho vedeckú produkciu vystužujú práce o texte v komunikácii, jazyku a štýle, štylistike a interdisciplinárnych vzťahoch. Odborné piliere a hodnotové poschodia mu tvaruje dynamika obsahu a formy v jazyku, otázky jazykovej a štýlovej normy a kultúra vyjadrovania. Podnetne rozpracoval premeny odborného, umeleckého, hovorového štýlu a hovorovosti, dynamiku žurnalistickej komunikácie vrátane osobitostí elektronického prostredia. Originálne poňal odsek, vybudoval teóriu a uplatňovanie modelov hĺbkovej a povrchovej organizácie textu. Výsledky jeho vedeckovýskumnej činnosti obsahujú viac než 800 publikačných jednotiek. Vydal 16 monografií, samostatne (ako autor, resp. spoluautor) 10 učebníc pre vysoké a stredné školy, množstvo vedeckých a odborných štúdií, metodických článkov so záberom na slovenský jazyk, vyučovanie a dorozumievaciu prax. Esejistickými príspevkami oslovoval aj širšie kultúrne spoločenstvá. Bol členom redakčných rád časopisov Kultúra slova, Slovenská reč, Jazykovedný časopis, rešpektovaným porotcom na prehliadkach a festivaloch umeleckého slova. Jeho odborný, osobnostný a ľudský profil spríznačňuje precízne pestovaná veda, zanietená pedagogická činnosť a spoločenská angažovanosť. Univerzitný profesor Ján Findra umrel 6. mája 2019 v Banskej Bystrici.

Vladimír Patráš
Filozofická fakulta
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

13. apríl 2024

Vo veku 71 rokov nás navždy opustila ***PhDr. Dáša Zvončeková***, lexikografka a prekladateľka. Pracovala ako redaktorka v Československej televízii, neskôr ako prekladateľka, editorka a učiteľka angličtiny. V r. 2005 – 2013 pôsobila v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra ako odborná pracovníčka oddelenia lexikológie a lexikografie. Spoluautorsky sa podieľala na tvorbe prvých štyroch zväzkov Slovníka súčasného slovenského jazyka (2006 – 2021). Popri bohatej prekladateľskej činnosti vykonávala aj funkciu podpredsedníčky Spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry.

Česť jej pamiatke!

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300